

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ, EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI
PUBLICATIONS OF THE FACULTY OF LETTERS, ISTANBUL UNIVERSITY

İSLÂM TETKİKLERİ ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

REVIEW OF THE INSTITUTE OF ISLAMIC STUDIES

Müdür — Editor

Ord. Prof. Dr. ZEKİ VELİDİ TOGAN

CİLD — VOLUME III.

CÜZ — PARTS 3 - 4

1959-1960

Edebiyat Fakültesi Matbaası

İSTANBUL

1966

İSLÂM ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ VE UMUMİ TÜRK TARİHİ KÜRSÜSÜ ÇALIŞMALARI

İslâm ilimleri ve medeniyeti kürsüsünün
ihdası yolundaki uğraşmalar

İslâm Araştırmaları Enstitüsü 1953 de kurulmuş ise de Enstitü ile muvazi olarak "İslâm İlimleri ve Medeniyeti Kürsüsü" ihdas etmek yolunda çalışıldı. Fakat muvaffak olunamadı. İslâm tedrisatı ancak Umumî Türk Tarihi Kürsüsü çerçevesinde Türk tarihine ek "İslâmiyete giriş" mahiyetinde derslere münhasır kaldı. Umumî Türk Tarihi çerçevesi dahilinde bu ilim şubesi ancak bu tarihi öğrenirken millî tarihimiz bakımından lüzumlu olan mevada münhasır kalmak zorundadır. Enstitü 13 seneden beri bir tek asistanla idare edilmektedir. Kütüphanesi zenginleştiği halde 13 senedir kütüphane memuru, keza neşriyat dolayısıyla işleri çoğaldı ise de sekreteri ve Enstitü idare memuru yoktur. Bu yüzden Enstitü'nün fiilî çalışmaları müdürü ile asistanı uhdesinde kalmıştır. Maamafih Enstitü'nün plânları geniştir. Bu plânlar ve tahakkukları yolunda yapılan teşebbüsleri belirtmek üzere bu yolda Fakülte dekanlığına sunulmuş olan projeleri ve mucip sebeplerini arz ediyoruz. Daha 26 Mayıs 1953 de Fakülte Profesörler Kurulu bir "İslâm İlimleri ve Medeniyeti Kürsüsü" kurmayı ve buna Prof. Muhammed Hamidullah'ı davet etmeyi karar altına almış ve bu kararı Senato tarafından tasdik edilmek üzere Rektörlüğe göndermişti. Fakat Senato bu kararı ancak 16 Mayıs 1956 tarihinde ele aldı ve projeyi "esbabı mucibesi daha sarîh olarak yazılmalıdır" kararıyla Fakülteye iade etti.

Bu yüzden davetimize icabet ederek Üniversitemiz ailesine katılmış olan Prof. Dr. Muhammad Hamidullah ancak "konferanslar" vermekle iktifa etmek mecburiyetinde kaldı. Enstitü müdürlüğü 20 Nisan 1961 tarihinde kürsü ihdası meselesinin bir daha ele alınmasının zaruri olduğunu Fakülte Profesörler meclisine arzetti. Neticede bu teklif kabul edilerek yeni bir komisyon kuruldu. Bu komisyon 22 Haziran 1962 tarihinde aşağıda kabul ettiğimiz projeyi Dekanlığa sundu. Altı ay sonra 29 Ocak 1963 tarihinde bu proje Fakülte Profesörler kurulunda müzakere edilerek kabul olundu ve Rektörlüğe gönderildi.

Projelerin metni :

“İslâm İlimleri ve Medeniyeti Kürsüsü”nün tesisine dair rapordur :

Türklerin onbir asırdan beri mensup buldukları din ve kültürü, Üniversite tedris mevzuu olarak ele alacak olan “İslâm İlimleri ve Medeniyeti Kürsüsü”nü ihdası, Fakültemiz Profesörler Meclisinde 26 Mayıs 1953 te ve ikinci defa olarak 6 Aralık 1956 da müzakere ve kabul edilmişti. Rektörlük, 25 Mayıs 1947 de Üniversite Senatosunda görüşüldüğünü ve teklifin esbabı mucibesi sarih görülmediğinden bunun daha açık bir şekilde yazılmasını istiyerek Fakültemize iade edilmesini karar altına aldığını belirtmişti. Bu münasebetle 14 Kasım 1961 tarihli Profesörler Meclisinin raporu yeniden yazmakla tavzif ederek seçtiği heyet, azasından Ord. Prof. Mükrim Halil Yınanç’ın vefatı ve Prof. Tayyib Gökbilgin’in Avrupa seyahatine gitmiş olması dolayısıyla Profesörler Meclisinin 8 Ocak 1963 tarihli toplantısında mütemmim iki âza seçilerek evvelce Mükrim Halil Yınanç merhumun hayatında yazılmış ve Fakültemizde okunmuş olan raporu bir daha gözden geçirmekle tavzif olundu. Yeni heyet 14 Ocak 1963 tarihinde toplanarak evvelce yazılan raporu bir daha gözden geçirmiş ve meseleye daha sarih bir şekil vermek üzere aşağıdaki projeyi kabul etmiştir :

“İslâm İlimleri ve Medeniyeti Kürsüsü” ihdasının mucip sebepleri şunlardır :

İnsan topluluklarının bir medenî camia olmaları hasebiyle vücuda getirdiği ilimler arasında dil, hukuk, güzel sanatlar ile din birinci plânda gelmektedir. Garpta olduğu gibi, bizde de asırlar zarfında muhtelif gelişme sahaları arzeden fikir hayatı, edebiyat ve felsefe hep dine bağlı olmuştur. Bu mevzular üzerinde araştırmalar ancak tarihte onların medârî işini görmüş olan dini iyi bilmek esasında yapılabilmektedir. Bugün dini tamamen inkâr eden Sovyetlerde dahi meselâ Taşkent “Ortaasya Devlet Üniversitesi”nde ve “Özbekistan İlimler Akademisi”nde Farabi, İbn Sina, El-Biruni ve Alişir Nevai’ye dair araştırmaları yapanlar onların eserlerini bugünkü türkçeye yahut rusçaya tercüme eden ve tahlilleri ile meşgul olan heyetlerin âzaları, arapça ve farsçadan başka gayet sıkı bir şekilde İslâm ilimleri öğrenmeye mecbur tutulmaktadırlar. Bu bakımdan Türk Üniversitelerinde içtimaî mevzuların tedrisiyle veya bu yolda araştırmalar yapmakla vazifelendirilen şubeler için İslâmî mevzuları ve müesseseleri ciddî olarak öğrenmek ve bilmek, ve bunu temin etmek üzere İslâmî ilimlerin ve medeniyetin tedrisi bir realite ve zaruret olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ilimler müstakil bir kürsü çerçevesinde tedris edilmedikçe bu mevzularda ancak lisani bakımından yaklaşan “Arap-Fars Filolojisi” veya “Türk dili ve edebiyatı” veya “Felsefe” derslerinde istitraden verilen kısa malûmat bizde Avrupa mânasıyla islamologlar yetiştirmek için katiyen kâfi gelmez. Ayrıca böyle bir kürsü tarafından gereken elemanlar yetiştirilmedikçe “İslâm Araştırmaları Enstitüsü” muhakkak ölüme mahkûm olacaktır. Bu tedrisat inanca bağlı olmadığı için, araştırma ve tedrisle gayri müslim âlimler de tavzif olunabilirler.

Garp Üniversitelerinde İslâm tetkik ve tedrisinin bir buçuk asırlık tarihi vardır. İslâm âleminde çok uzaklarda bulunan Amerika üniversitelerinde de İslâm ilimlerinin tedrisi hızla gelişmektedir. Bu halde biz bu mevzuun tedrisinden bigâne kalamayız. Bilhassa İstanbul ve diğer Türk şehirlerinde mevcut yüzbinlerce cilt yalnız İslâm kültür kaynakları ancak garpli Müsteşriklerin tetkik mevzuu olup kalamazlar. Dinî mevzular üzerinde hierî ikinci asırdan başlayıp binlerce eser vücuda getirmiş, sayısız Müslüman o cümleden Türk âlimleri muasır Türkün araştırma sahalarının dışında kalamazlar. Karlırlarsa biz kendi medeniyetimizi temelli bir surette inkâr etmiş, onu yabancılara mal edilmesine sebep olmuş oluruz. İslâmiyeti ancak Türkler cibanşümûl bir din yaptılar.

Değerli hükümdarlar, Türklüğü diğer medeniyetlerin tesiriyle münkariz. olmaktan, ancak İslâmı bir Türk dini olarak tanımakla kurtararak, dünya ile çarpıştılar. Şöyle ki, İslâm din ve medeniyetini öğrenmeden Türk medeniyet ve düşüncesinin tarihini öğrenmek, bu esasta felsefî eserler, san'at eserleri, tarihî hakikatleri aksettiren filimler vücuda getirmek katıyın imkânsızdır.

Diğer taraftan Türk tarihinin gerileme devrinden kalma mürteci ve mukallid din adamları yerine muasır terbiye görmüş, dillere vakıf, formasyona sahip İslâm araştırmacı ve öğreticileri yetiştirmek de bir zaruret olmuştur. Bunu Türk Üniversiteleri sadece ilâhiyat mektep ve fakültelerine terkedemezler. Çünkü bu kültürü öğrenmenin akide dışı sırf ilmî istişrakî tarafı vardır ve Türk Üniversiteleri bunu ihmal edemezler.

Tedris mevzuları şunlar olmalıdır: İslâm dini ve teolojisi, İslâm tarihi, İslâm Hukuku, İslâm felsefesi ve içtimaiyatı, iktisadiyat, malî müesseseler, vergiler iç ve dış ticaret, İslâm ismi altında yaşayan örf ve kanunlar, İdare Müesseseleri, Türklerin yaşadıkları laik töre ve Yasa ile İslâmî müesseselerin yan yana yaşaması ve mübadeleleri, İslâm tıbbı, riyazî ve tabii ilimler, İslâm'da coğrafya, millî san'atlarla muvazî olarak yaşamış olan İslâm san'atı, İslâm Garb kültürlerinin karşılıklı tesirlerinin tarihi ve inkişafı, İslâmî ilimler üzerinde çalışma metodolojisi ve muasır İslâm Milletlerinin üzerinde dik-katle durulması icab eden siyasî içtimâî, iktisadî ve medenî hayatları, bunları muasır matbuattan ve diğer kaynaklardan öğrenmenin metodu.

Bütün bu tedris mevzuları içinde İslâm akide ve teolojisi dinî mahiyet taşır; bunlardan ancak Kur'an ve Hadis gibi İslâmî akidelerin temel kaynakları arapça asıllarından öğrenilir. Nasıl ki Katolikler de din kültürlerini sivil üniversitelerde dahi lâtince ve grékçe Septuagenta'lardan öğrenirler, Bizde de dinler tarihi öğrenirken ibrance ve ârâmî dillerinde yazılmış Lût gölü yazmalarını öğrenen elemanlar çıkacaktır. Bütün dünya üniversiteleri ve ilim akademileri bunları asıllarından öğrendikleri halde biz neden bunları öğrenmeyelim. Bu hususta "İslâm İlimleri ve Medeniyeti Kürsüsü" ile işbirliği yaparak İsrailiyatı, Ahdi-Atike ait araştırmaların ve kazıların neticelerini öğreneceklerdir. Nasır'ın Mısır ordusunu hezimete uğratan Yadin'in Lût gölü vesikalarının ve İsadan önceki Hıristiyanlığın en ileri gelen araştırmacısı olduğunu unutmamalıyız. Bizde İslâm Hukuku ve birçok İslâmî ilimler ancak tarih mevzuu olarak ele alınacaktır. Mezhebler bilgisi ve metafizik de böyledir. Tasavvuf tarihi gibi ilimleri okutabilecek mümtaz gayri müslim âlimler mevcuttur ve bunları celbetmek mümkündür.

Kurulacak kürsü için bir yabancı uyruklu profesörümüz, Muhammad Hamidullah vardır. Türk uyruklu bir profesör tarafından idare edilecek dersleri şimdilik doçentlerle idare edebiliriz.

Kurulacak kürsü, İslâmî ilimlere karşı ilgi duyan gençlerimizi celbedecek bizzat kürsünün ve İslâm Araştırmaları Enstitüsünün eleman ve araştırmacılarını yetiştirecek, memleketimizin muhtelif şehirlerinde bilhassa İstanbul'da mevcut kütüphanelerde mevcut kültür kaynaklarını değerlendirecek, İslâmîyetle ilgili diğer ilmî ve idarî müesseselerde vazife alması gerekli unsurları, İslâm araştırmaları ile uğraşan Garp ilmî müesseselerinde, milletlerarası ilmî taharriyatta Türk ilmini temsil eylemeleri zarurî olan bilginleri hazırlayacaktır. Kurulacak kürsünün çalışmaları, ile Fakültenin takdirine mazhar olduğu nisbette gelişiğine ve herhalde Fakültemizde; Üniversitemizde ve memleketimizde orijinal ilmî mahsuller vereceğine kanî bulunuyoruz.

Tesisi mevzubahis kürsü şimdilik bir sertifika verecektir. "İslâm ilimleri ve Medeniyeti" ismini taşıyacak olan bu sertifika aşağıdaki beş dersten mürekkep olacaktır :

1. İslâmiyât: Amel, akaide ve hukuk... (4 saat)
2. İslâm Tarihi? (bilhassa dini ve fikri hayatın tarihi ortaçağ İslâm siyasi tarihi ile işbirliği esasında)... (3 saat)
3. İslâm felsefesi, mezhebler, tasavvuf ve dinler tarihi... (2 saat)
4. İslâm İlim ve Medeniyeti; İhtimâf, iktisadî, riyazî ve tabii ilimler ve san'at (İktisat, Tıp ve Fen Fakültelerindeki alâkalı enstitülerle işbirliği esasında) ve İslâm araştırma metodları... (2 saat)

5. Muasır İslâm Dünyası (Yeni ve son Çağ Tarihi ile işbirliği esasında) ... (2 saat)

Bu sertifikayı esas tezli sertifika olarak alacak olanlar Arap Filolojisinden bir sertifika almak mecburiyetindedirler. Diğer sertifikaların hangi kürsülerden alınacağı ve hangi derslerden tereküb edeceği öğrencinin hazırlayacağı araştırmaya göre kürsü profesörü tarafından tayin edilir".

Ord. Prof. Z. V. Togan

Prof. Mehmet Kaplan

Prof. Ahmet Ateş

Bu proje fakülte dekanlığı tarafından rektörlüğe gönderildiği tarihten bir sene sonra, Senato toplantısında incelenmiştir. Üniversite Rektörlüğünün 9 Mart 1964 tarihiyle Dekanlığa yazdığı bildirisinde şöyle denilmiştir: "İslâm ilimleri ve medeniyeti kürsüsü kurulması hakkında Profesörler Kurulunca verilen karar, Senato'nun 9/1/1964 tarihli 8. toplantısında incelenmiş, neticede Fakültenizde adı geçen kürsünün kurulması uygun görülmemiştir".

Bu vaziyet karşısında kürsü ihdası yolunda yeniden teşebbüse geçmenin faydasız olacağı kanısına varılmıştır. Kürsü ihdası mucip sebeplerinde beyan edilen şekilde, Üniversite'de İslâmoloji sahasında muasır tipde ilim adamları yetiştirmek teşebbüsleri geri kalmıştır.

— ONSENELİK PLÂN —

Fakülte dekanlığı 22 Nisan 1961 tarihli ve 690 sayılı tamimiyle kürsülerden ve enstitülerden gelecek, 10 yıl için bu müesseselerin gelişme plânlarını hazırlayıp getirmelerini istemiştir. İslâm Araştırmaları Enstitüsü, 20 Nisan 1961 tarihli senelik genel kurul toplantısında bu mesele "İslâm İlimleri ve Medeniyeti Kürsüsü"nü yakında kurulacağı ümidi altında müzakere edilerek, bazı esaslar tesbit edildi. Enstitü müdürlüğü, bu esaslara göre, şu projeyi dekanlığa ve Fakülte Profesörler kuruluna sundu :

10 SENELİK PLÂNA DAİR ENSTİTÜ ÜYELERİNİN 20.4.1961'DE TOPLANAN YILLIK KONGRESİNDE SUNULAN RAPOR :

İslâm Araştırmaları Enstitüsü'nün on senelik çalışma plânı.

Enstitünün bu müddet zarfında yapacaklarını beşer yıldan iki devreye ayırmak münasip olur :

1 — İlk devrede ilk olarak yapılacak iş, kürsünün ihdasıdır. Bu kürsü vücuda getirilip eleman yetiştirilmedikçe bu enstitü ölüme mahkûmdur. Fakültemiz İslâm İlim-

leri ve Medeniyeti Kürsüsü'nü 26 Mayıs 1953 te kurmuştu. Fakat kabul olunan tüzük ancak 6 ay sonra 21.IXde Senato'ya gönderilmiş, o da bu mevzuu ancak 4 sene sonra ele alarak "esbabı mucibesi daha sarîh olarak yazılmalıdır" diyerek 16 Mayıs 1957 de fakülteye iade etmiştir. Fakülte bu esbabı mucibeyi tekrar gözden geçirmeli ve Senato'ya göndermelidir. Kürsü için bir profesör getirilmelidir.

2 — Enstitü kendisinin aldığı yolunda, yani "İslâm ilimleri ve medeniyeti" mevzuu üzerinde çalışmalarını geliştirmeli. Enstitü bir tarih enstitüsü değildir, o imamlar yetiştirecek İlahiyat Fakültesi de değildir. Onun hedefi Garpta olduğu gibi, İslâmiyat müte-hassısları "orientalist-islamist" yetiştirmektir. Tedris kadrosu hangi din ve mezhebe mensup olursa olsun o bu istikamette gelişecek, ilim adamları yetiştirecektir. Kürsü kurulunca burada a) İslâm akideleri, teolojisi, b) İslâm tarihi, c) İslâm felsefesi, mezhepler, dinler tarihi, d) İslâm kültürü, hukuku, içtimaiyatı, san'atı, İslâm araştırmaları ve onun metodu, e) İslâm milletlerinin bugünkü kültür hayatı öğretilenektir. İlk beş senede bu dört saha için birerden dört asistan alınarak dört doçent yetiştirilecektir. On senenin ikinci yarısında bu ihtisas sahası profesörler tarafından idare olunan müstakil dersler olacaktır. Şimdilik bir akide ve kültür için, diğer muasır İslâmlık olmak üzere iki profesörlük ve iki doçentlik temin edilmelidir. Bugün ise enstitünün ancak bir asistanı vardır. Doçentliği de münhaldir. Profesörlüğü ise hiç yoktur.

3 — Zikri geçen bir mesai branşının (kürsü faaliyete geçerse dört dersin) yapacakları işler şu fekilde hülâsa edilebilir :

a) *İslâm akide ve teolojisi dersi* : Kuran, hadis, kelim, İslâmın diğer dinlerle bilhassa Sami kavimlerin akideleriyle mukayesesi orientalizm esasında, Kur'an ve siyer Prof. Muhammed Hamidullah'ın, tefsir ve hadis I. Goldziher'in eserleri esas tutularak öğretilmelidir. İkinci beş yılda bu ders için biri umumî İslâmiyet, Türklerde İslâmiyet, diğeri Sami kavimlerin dinleri, Ahdiatik ve bu sahadaki yeni keşifler ile uğraşacak iki doçent ile idare etmek yoluna gidilmelidir.

b) *İslâm tarihi (ortaçağ kürsüsü ile işbirliği esasında),*

c) *İslâm mezhepleri felsefesi ve dinler tarihi ,*

d) *İslâm ilimleri ve medeniyeti dersi* : Fıkıh, fen ve riyaziyyat, sanat ve mimarlık sahalarında Hukuk, İktisad, Tıp ve Fen Fakülteleri; umumî sanat tarihi kürsüleri ve ortaçağ İslâm tarihi kürsüleri ile işbirliği yapmak üzere toplu tetkik merkezi olmalıdır. Bu derste ikinci beş yılda biri içtimaiyat diğeri fen ve riyaziyyat olmak üzere iki kola ayrılarak genişlemek yoluna girmelidir.

İslâm araştırmaları ilmî usulü : En çok ehemmiyet verilmesi icab eden bir ders olmalıdır. Bu derste bilhassa islâmî yazma kaynaklar, kitabeler ve sanat eserleri üzerinde çalışmalara hazırlamalı, islâmî eserlerin kütüphaneciliğini öğretmelidir. Bununla beraber bu ders Garpta ve Şarkta islâmîyet üzerine yapılan neşriyat takip etmenin, bunları tenkidin, yazma ve matbu eserlerin bibliyografisi üzerinde çalıştırmalar alıştırmanın merkezi olmalıdır. İslâm Ansiklopedisisinin türkçe neşri de müstakbelde İslâm Araştırma Enstitüsüne verilecek olursa, bu işte bilhassa bu metodoloji ve islâmî neşriyat dersi mensupları çalıştırılacaktır. İkinci beş yılda bu işin de mümkün olacağını zannederim.

e) *Muasır İslâmların kültür hayatı dersi* : Enstitünün en mühim meşgalesi olmalıdır. İslâmiyetin tarihe karışmış taraflarından çok yaşayan İslâm âlemini, Garpla temastan sonraki inkişafın tarihini öğrenen kadroları yetiştirmelidir. Enstitümüz 1953 te faaliyete geçmiş olmasına rağmen bu yolda çalışacak eleman yokluğundan ve bu mevzuun

ehemmiyetini anlatmak da kabil olmadığından hiç bir iş yapılamamıştır. Bu şube Müslüman devletlerinin ve milletlerinin iktisadî, içtimaî ve ilmî gelişmeleri, hayatı, parlamento hayatı, kanunları öğrenilecek, her memleketin en az birer yevmi gazetesi takip olunarak Enstitü mecmuasında muntazam neşredilecektir. Bu hususta Fransadaki Institut des Etudes Islamiques ve Montreal İslâm Araştırmaları Enstitüsü ile yakından işbirliği yapmak icabedecektir. Bunlar tekml İslâm dünyasının yıllıklarını, ayrı İslâm memleketlerindeki kültür hayatına ait monografileri neşretmektedirler.

Enstitüsü ilk beş senede her ders için birer asistan ve birer doçent, ve iki profesör olmak üzere on kişi idare edebilir. İkinci beş yılda ise zikri geçen dört dersten ilk üçü için ikiye asistan, dördüncü ders, yani muasır İslâm için biri Arap âlemi, diğeri Afrika İslâmları, üçüncüsü Hind ve İndonezya memleketleri, dördüncüsü de Türk İslâmlar ve İranlılar olmak üzere dört ihtisasa ayrılarak inkişaf etmek yolunu tutmak gerekecek; yani dört asistan almak icabedecektir. İkinci beş yılda her dersin müstakil profesörü ve doçenti, İslâm ilimleri için iki doçent olmak üzere 4 profesör, 5 doçent ve 10 asistandan ibaret bir kadro bulundurmamak icabedecektir.

Türkiyenin coğrafi mevkii, İslâm tarihindeki rolü, bugün lâyük olması itibarıyla İslâmiyetin ve kültürünün ilmî olarak modern bir şekilde öğrenilmesinde bir nümune olması gerekir. Lâiklik prensibinin bilfiil hayatta tatbiki tarihte ancak Türk muhitinde, yasalari ve Osmanlı kanunlarını yaşatan muhitimizde mümkün olmuştur.

Enstitünün tüzüğünde gelir kaynakları sıfatıyla teberrûlar kabul edilebileceği zikredildiğinden mesaimizi hususî mahiyette destekleyenlerin bulunacağını, hattâ bina meselemizln bu yoldan halledileceğine inanıyoruz.

Prof. Zeki Velidi Togan

İSLÂM ARAŞTIRMA VE TEDRİSATININ 10 SENELİK PLÂNININ HÜLÂSASI :

26 Eylül 1963

Edebiyat Fakültesi Dekanlığına,

İktisadî İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtından aldığınız yazılara cevap istiyerek 15.8.1963 tarih ve 2409 sayı ile yazdığınız tezkereye cevabımızdır :

Dekanlığın 22.4.1961 tarihli ve 690 sayılı yazısına cevap olarak bundan iki buçuk sene önce Fakültemizde İslâm İlimleri ve Kültürü sahasında on sene zarfında yapılması gereken işler ve bunların inkişaf plânı hakkında bir yazı taktim etmiştim. Bunu bu münasebetle bir daha hülâsa edeyim :

İslâm kültürü sahasındaki araştırma ve tedrisattan *maksadımız İslâmiyetin haklılığını onun diğer dinlere nisbetle üstünlüğünü isbat etmek, imam yetiştirmek gibi ilâhiyat işleri değil, sadece İslâm kültürünü, İslâm milletlerinin tarihini ve bilhassa bugünkü kültür hayatını bir ilmî tekkik mevzuu olarak ele almak ve Garp mânasıyla "Islamolog"lar yetiştirmek, Şark ve Garpteki muasır neşriyatın ve her türlü faaliyetin içine lisanslar öğrenerek girmek ve milletimize İslâmiyet üzerinde dünya çapındaki faaliyetin müsbet ve menfi taraflarını tanıtmak üzere bu mevzu a ait her dilde yapılan neşriyatın ilmî tenkidini yapmaktır. Bu maksatla 1953 te bunun Enstitüsü kurulmuş ve dergisinin neşrine başlanmış, Enstitüden başka "İslâm İlimleri ve Medeniyeti Kürsüsü" ihdası yolunda teşebbüse girilmiştir. Şimdilik İslâmiyata ait, ancak Umumi Türk Tarihi Kürsüsüne tâbi olmak üzere dersler ve konferanslar verilmektedir. İslâmiyet kürsüsü projesi Senato'dan çıkarsa şu "dersler" tesis edilerek beheri için öğretim elemanları bulunacak ve bu sahalarda araştırma yapacak asistanlar alınacaktır.*

1) "İslâm akideleri ve mezhepleri dersi", bir profesörlük, bir doçentlik ve iki asistanlık,

2) "İslâm medeniyeti dersi", bunun için de bir profesörlük, bir doçentlik ve iki asistanlık,

3) "İslâm milletlerinin ilim sahasındaki ve bu çalışmaların araştırmaların eski ve muasır metodolojisi" (müsbet ilimler, tarih ve edebiyat tenkidi dahil), bir profesörlük, bir doçentlik ve iki asistanlık,

4) "Muasır İslâm devletlerinin kültür hayatı dersi", bunun için de bir profesörlük, biri Önasya, diğeri Cenubi Şarkî Asyadaki İslâm milletlerinin kültür hayatını öğretmek üzere iki doçentlik ve ikişer asistanlık ihdas olunacaktır. İslâm milletlerinin muasır matbuatını tam olarak tetkik edecek olan bu son ders mensupları için Garp dillerinden, arapça ve farsçadan başka urduca, çince, rusça, malayca keza ve Afrika İslâmlığını öğrenmekte yardımcı olacak bir dil tedris sahasına alınacaktır. Malezyalı ve Afrikalıları kendileri Fakültemizde İslâmiyat tahsiline talip olmuşlardır.

Bugün İslâm Araştırmaları Enstitüsünün bir mukaveleli profesörlüğü, iki doçentliği ve tek asistanlığı vardır. Şimdiye kadar Enstitü Dergisinden dört nüsha çıkarmış, fakat 1954 ten beri kitap, yahut faksimile şeklinde yapacağı neşriyatı için tahsisat alamamıştır. Bugüne kadar Enstitümüz tarafından neşri teklif olunup ta yapılamayan eserlerin başında ilk İslâm âlimlerinden Muammer ibn Râşid, al-Birûnî, Abu al-Hasan al-Amiri, Abu Maşar al-Müneccim, Muxtar al-Zahidi al-Xorezmî, As'ad ibn Osman al-Yanyavî gibi zevatin yegâne nüshaları kütüphanelerimizde mahfuz bazı eserleri, Goldziher'in hadis ve tefsire ait eserlerinin tercümesi gelmektedir.

İslâm Araştırmaları Enstitüsü Müdürü

Ord. Prof. Dr. Zeki Velidi Togan

* * *

UMUMÎ TÜRK VE ASYA TARİHİ KÜRSÜSÜNÜN 10 SENELİK ÇALIŞMA PLÂNI

Edebiyat Fakültesi Dekanlığına,

22.4.1961 tarih ve 690 sayılı yazınıza cevaptır.

"Umumî Türk Tarihi Kürsüsünün 10 senelik plânına dair 8 Mayıs tarihi ile yazıp takdim ettiğim mufassal yazımı ve orada teklif etmiş olduğum kadronun en zarurî olanlarını tebarüz ettirmek üzere hulâsa ediyorum; kürsümüzün ilgili bulduğu diğer bazı kürsülere dair mülahazalarımı da ekledim :

A — Umumî Türk Tarihi Kürsüsü, Anadolu Türk Tarihi ve Osmanlı İmparatorluğu hariç, Türklüğün bütün mazisini onun tekmil Asya ve Doğu-Avrupa kavimleriyle ilgili hayatını tedris ve tetkik mevzu edinmiş durumdadır. Bu cihetle Milâttan önceki asırlardan zamanımıza kadar 4-5 bin senelik pek geniş bir tarihi, kültürü, teşkilâtı ve müesseseleriyle birlikte incelemek vazifesini yüklenmiş bulunmaktayım.

Tarihten önceki çağlardan başlayıp XX. asra kadar türlü isimlerle anılmış sayısız Türk kavimlerinin, aynı zamanda Eski Dünyanın bir çok yerlerine dağıldıkları, Asya ve Avrupa kıtalarında siyasî üstünlük kurarak müstakil devletler ve imparatorluklar vücuda getirdikleri ve muhtelif Asya ve Avrupa kavimleri ile karşılıklı kültür münasebetlerinde buldukları düşünülürse Umumî Türk ve Asya tarihinin ne derecede çetin bir konu teşkil ettiği kendiliğinden anlaşılır. Garp ilim dünyası, başta Almanlar ve Ruslar olmak üzere, Fransızlar, Macarlar takriben iki asırdan beri Türk kavimleri ile

Asya kavimleri münasabetleri tarihini aydınlatmağa çalışmışlar, Çin, Hind, İran, Slav vesaire dillerde yazılmış kaynakları kendi dillerine çevirmişlerdir. Bütün bu mesai mahsüllerinin bugünkü Türk nesline aktarılması bile başlıbaşına büyük bir iştir; halbuki biz onların istifade etmediği kaynaklara malikiz ve bütün bunları Türk gözü ile yeniden işlemek mecburiyetindeyiz.

Buna ilâve olarak Anadolu Türk Tarihi ve Osmanlı İmparatorluğunun tarihi ancak Umumî Türk ve Asya Tarihi çapında araştırmalarla aydınlatılabileceği de unutulmamalıdır.

Bir çok diller bilmeyi ve bir çok ilim kolları ile işbirliğini icabettiren bu mevzularda çalışacak elemanları yetiştirmek bugüne kadar zorunu çektiğimiz maddî şartlar altında kolay olmadı ve kürsümüze yüklenen bu muazzam mesai sahasını bugüne kadar tek başıma kavramak için uğraşmak mecburiyetinde kaldım. 10 senelik plân bu geniş sahayı kavramayı mümkün kılacak elemanlar yetiştirmeyi hedef tutmalı, herşeyden önce asistan kadrosunu gözönünde bulundurmalıdır. Ben esas itibarıyla Asya, Orta ve Doğu-Avrupa'nın İslâm devri ve 16. asırdan zamanımıza kadar olan devirleri ile meşgul oldum. İslâmdan önceki devirler, Uygurlar, Hazarlar, ve Komanlar gibi gayri müslim Türklerin tarihi, Altay kavimlerinin menşese meseleleri ve eski tarihi için bir Profesör kadrosunun kürsümüze hemen tahsisini, bu devir için bir Doçentlik ile iki asistanlığın verilmesinin teminini rica ederim.

Orta Asya, Doğu Avrupada İslâm devri Rus kaynaklarından geniş miqyasta istifadeyi derpiş ettiğinden önümüzdeki 10 sene zarfında bu devrin 16. asırdan önceki kısmını da Profesör ve Doçenti ile idare edilecek müstakil ders mevzuu yapmak mümkün olacaktır. Fakat şimdi kürsümüz namına istediklerim şunlardır :

- 1 — İslâmdan önceki devirler için bir profesörlük, bir doçentlik ve iki asistanlık,
- 2 — Bilfiil tedris etmekte olduğum Orta Asya, Uzakdoğu ve Doğu Avrupanın İslâm devri ve son çağlar tarihi ve muasır tarihi için hâla münbal kalan doçentlik ve mevcut olan asistanlık yanında, bilhassa 16. asırdan önceki devir için bir doçentlik ve bir Asistanlık,
- 3 — Asya kavimleri Umumî Tarihi, Tibet, Moğollar ve Sibiryaya kavimleri tarihi için bir profesörlük, bir doçentlik ve iki asistanlık,
- 4 — Uzakdoğu, Çin, Hind için ve Güneydoğu Asyatarihi için bir uzmanlık, bir doçentlik, biri çinceye, diğeri Çince ve Japoncaya tahsis edilmek üzere iki asistanlık,
- 5 — Hindistan ve Pakistan için biri Sanskrit ve eski Orta Asya İran kaynakları (Sogdea, Toharça ve Horezmce) üzerinde çalışacak, diğeri Urdu dilindeki kaynaklardan istifade edecek iki Doçent ve onlara iki asistanlık istiyorum. Demek yeniden:

İki profesörlük, iki uzmanlık, yedi doçentlik, dokuz asistanlık istiyoruz.

Çince için Formoza hükümeti, sanskirca ve urduca için Hindistan ve Pakistan hükümetleri tarafından profesörler gönderilmesi, Asya kavimleri ve Moğollar tarihi için bir yabancı profesörün daveti bu sahalarda doçent ve uzmanların yetiştirilmesini kolaylaştıracağını da bilistedirat hatırlatmalıym.

B — Türk tarihinin yeni devirlerinin belkemiğini teşkil eden Osmanlı Tarihinin Umumî Türk tarihi ile bağlı olarak mümkün merteye iyi tetkik edilmesi, yakın zamanları ve bugünü anlamak bakımından, büyük ehemmiyeti haizdir.

Yukarda arzettiğim gibi modern tarihçilik daha ziyade kültür ve müesseselerin araştırılması demek olup bizim de bu yola girmemizin lüzumu bedihi bulunduğundan, ayrı bir "Osmanlı medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi Kürsüsü"nü kurulmasına katı ihtiyaç vardır. Osmanlı Türklüğünün eski başkenti İstanbul'da gelişmiş ve daha önce Yunan ve Bizans'ın Türk kavimleriyle olan yakın temasları ciddiyetle öğrenilmek icab ettiğinden Fakültemizde "Bizans Tarihi" kürsüsünün tesisini ve Lâtin kaynaklarının öğrenilmesini tavsiyeye şayan bulurum. Bu iki kürsünün yanında bir de "İslâm İlimleri ve Medeniyeti" Kürsüsünün tesisi lâzımdır. Bu kürsünün kurulmasını Fakülte Profesörler Meclisi 6 Mayıs 1953 de kararlaştırmış ve projeyi Senatoya göndermişti. Şimdiye kadar bir neticeye bağlanamadı.

C — Tarih Bölümüne mensub öğretim üyeleri ve yardımcıları arasında ilmi işbirliği ise, ancak Enstitüler kurmak ve onları çalıştırmakla sağlanabilecektir. Fakültemiz Profesörler Meclisi 30 Ekim 1950 de "Umumî Türk Tarihi Enstitüsü" kurmayı kararlaştırıp nizamnamesini kabul etmiş ve Dekanlık bunu Senatoya havale etmişti. Kürsümüzün adı gibi bu Enstitünün de "Umumî Türk ve Asya Tarihi Enstitüsü" ünvanı ile hemen faaliyete geçmesi temin edilmelidir. Fakat ilerde bir "Türkiye ve Yakın Şark Tarihi Enstitüsü" ile "Umumî Tarih semineri" şeklinde daha şu on sene zarfında kurulmaları gereken Enstitülerin ve Londra Üniversitesinde olduğu gibi bütün tarih kürsü ve enstitüleri faaliyetini toptan murakabe ve tanzim edecek bir "Tarih Araştırma Merkezi"nin nüvesi olmak üzere şimdilik bir "Tarih Zümresi Birliği" kurulmalı, Fakültemizde Tarihde Usul, Tarihî Coğrafya, Paleografi, Arşiv Bilimi, Diplomatik, Nümismatik ve sair yardımcı ilimler üzerindeki çalışmalar, bu tarih araştırmaları merkezinde yer bulmalıdır. Üçüncü olarak bir "Balkan ve Doğu Avrupa Tarihi Enstitüsü" kurulması ve burada Slav ve Rus dil ve tarihi öğretilmesi çok lüzumludur. Bunun tüzüğünün taslağını 1948 de olduğu gibi, geçen sene de Dekanlığa sunmuştum. Bu Enstitünün hayati ehemmiyeti büyük olacaktır.

Serdolunan isteklerin hulâsası şudur :

A — Umumî Türk ve Asya Tarihi Kürsüsü :

Hâlen mevcut olan 1 profesörlük (İslâm devri ve son çağlarda Asya, Orta Asya ve Doğu Avrupa 1 doçent (münhal) 1 asistan üzerine yeniden istenen : 1 profesör İslâmdan önceki Türk ve Altay kavimleri tarihi. (Bu kadronun hemen verilmesi gerekmektedir), 1 doçent 2 asistan, 1 profesör (Asya kavimleri genel tarihi, Tibet, Moğollar ve Sibirya kavimleri tarihi için), 1 doçent, 2 asistan, 1 doçent (İslâm devrinde Orta Asya ve Doğu Avrupa Türk Tarihi için), 1 asistan (Aynı devir için), 2 uzman (Çin ve Hind Tarihleri için), 2 doçent (Çin ve Japonya tarihi için), 2 asistan (aynı sahalar için), 2 doçent (İslâm ve Pakistan Hind Tarihi için, Sanskrit ve Urdu dillerini bilen) 2 asistan (aynı saha için)

B — Tarih Bölümü için istenen :

Kürsüler ; 1 — İslâm İlimleri ve Medeniyeti Kürsüsü, 2 — Osmanlı Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi Kürsüsü, 3 — Bizans Tarihi Kürsüsü

Enstitüler : 1 — Umumî Türk ve Asya Tarihi Enstitüsü,

2 — Türkiye ve Orta-Doğu Tarihi Enstitüsü,

3 — Balkan ve Doğu Avrupa Tarihi Enstitüsü

Umumî Türk Tarihi Kürsüsü Başkanı

Ord. Prof. Dr. Z. V. Togan

(11 Mayıs 1961)

İslâm Araştırmaları Enstitüsü ve Umumî Türk Tarihi için yapılan plânların geçirilememesi dolayısıyla Edebiyat Fakültesi profesörlerine teksir edilerek dağıtılan yazılar :

10 senelik plânlar, 1961 senesinde ilk defa ele alınmalarından üç sene geçtikten sonra, 1 Aralık 1964'de bir daha Fakülte Meclisine getirildi. Fakat bu oturumda Umumî Türk ve İslâm ilimleri ve Medeniyeti kürsülerinin 10 yıllık plânları reddedildi. Bu münâsebetle Kürsü ve İslâm Araştırmaları Enstitüsünün istikbâline dair, kürsü başkanı tarafından o mecliste söylenen ve teksiredilerek profesörlere dağıtılan yazı aynen şudur :

EDEBİYAT FAKÜLTESİ PROFESÖRLER KURULUNUN 1 ARALIK 1964 TOPLANTISINDA ORD. PROF. ZEKİ VELİDİ TOGANIN UMUMİ TÜRK VE ASYA TARİHİ KADROSU DOLAYISIYLA SÖYLEDİKLERİ:

Fakülte tedrisatı için on yıllık plân hususunda Dekanlığın 12/4/1961 tarihiyle yazdığı yazıya 11/5/1961 tarihiyle verdiğim mufassal cevaplar ve ayrıca 26/9/1963 tarihli yazımız hiç nazarı itibara alınmadı. Maksadımız benden sonra geleceklere yol açmak, gelecekte on sene zarfında gelişme imkânlarını sağlamaktır. Şimdi müzakere edilerek kabul edilmekte olan matbu listede Umumi Türk Tarihi için ancak bugün mevcut iki profesörlük verilmiş ve buna ancak bir doçentlik ilave edilmiştir. Demek kürsümüze, istikbali belirsiz, bol kadro alan diğer kürsüleri takip edemeyecek bir branş nazariyle bakılmıştır. Fakültemizde gerek Umumi Türk ve Asya ve gerekse İslam sahalarında yaşayan müasır kültür hayatını öğrenme ve öğretmeye önem vermek yolundaki çabalarımız devamlı engellere uğramaktadır. Dekanlığa 11/5/1961 tarihiyle verdiğimiz cevapta gelecek on yıl içinde engellerin kaldırılması lüzumuna işaret etmiş ve bu yolda alınması gereken tedbirleri göstermiştik.

Türk aleminin yakın tarihini Asya kavimleri tarihi ile birlikte tedris etmek için ayrı bir profesörlük, Sibiryâ, Uzak doğu, Japonya, Çin, Güney-doğu Asya ve Hindistan tarihleri için 3 doçentlik ve 6 asistanlık istedik. Şimdi müzakere için elimize verilen kadro taslağında ise bunlar temamiyle kenarda bırakılmış. Rusyayı ve Asyayı yakından öğrenme yoluna gitmekteyiz. Şimdi devletin zimamdarları Asya ve Türk kavimlerinin öğrenilmesi lüzumu üzerinde durmaktadırlar Fakültemiz hayattan geri kalmamalıdır. Bugün Türkiye dışındaki Türk kavimleri tarihi, diğer Asya kavimleri ile birlikte dünya ilim hareketlerinde ehemmiyetli yer işgal etmeye başladı. Bunu anlamak için Prof. Sarkisyanz ve N. Poppe'nin bugünlerde "Der Islam" dergisinde (XL) çıkan yazılarını okumak kâfi gelir. Seattle Üniversitesinin "Human Relations Area Field Project" serisi herkesten çok Türk Üniversitelerini ilgilendirmek gerekir. Arkadaşımız Rahmeti Arat'dan da Seattle'e giderse onlar bu sahada istifade edeceklerdi.

Hâlen Rusyada Türk kavimlerinden dokuzunun ismini taşıyan dokuz cumhuriyet ve dört muhtar vilâyet vardır. Bunlarda 9 tane ilimler akademisi, yahut faal üniversiteler ve onlara bağlı Şarkî araştırma seksiyonları, etnoğrafya, tarih, arkeoloji, sanat, dil ve edebiyat enstitüleri neşriyat yapmaktadır. Bu kavimlere ait mevzuların sırf Rus siyaseti bakımından ele almış olan bu ilim müesseselerinin yayınlarını öğrenmeden biz milli kültürümüze dair dersler verirsek eksik iş yapmış oluruz. Arada bir kaç kişi önümüzdeki on sene zarfında bu sahaya ait kaynakları okuyup anlayacak hale gelmeli ve bu mevzular üzerinde çalışmalıdırlar. Meselâ bu son seneler zarfında bu cümhuriyetlerin ve cumhuriyetlere isimlerini vermiş olan Türk kabilelerinin tarihine dair 24 kalın cilt halinde eserler çıkmıştır. Bunların çoğunu maruf alimlerden mürekkep kolektif heyetler yazmış. Bizim halâ göremediğimiz eserler ve kaynaklar da vardır. Bunlardan İngiliz ve Amerikan ilmi neşriyatı bahseder. Bunları biz kendi görüş noktamızdan ve gerçek ilmî tarih bakımından tabli ederek anlatamazsak, mütebassıslardan mürekkep ilmî heyetlerin eserleri sıfatı ile tanıtılan bu eserlere bizde de gerçek tarih nazariyle bakılacaktır. Şarkî Türkistanı idare eden Kızıl Çin gibi, Dış Mogolistan'da, hattâ Tibet'de Üniversiteler ve merkezi ilim müesseseleri kurulmakta ve neşriyat yapmaktadırlar. Güney-Doğu Asya ülkelerinde türeyen üniversite ve ilim teşekkülleri bizden işbirliği istemektedirler. Bunların başında Malezya gelmektedir. Bu çalışmaların çapını öğrenmek için Prof. S. Hay tarafından iki sene önce Newyork'ta yayınlanan "South-east Asian History" unvanıyla neşr olunan bibliografyayı okumak kâfidir. Bu problemleri gelecek on sene zarfında ciddiyetle öğrenme yoluna girmeliyiz. Bütün bu işler için biz ancak bir tek profesörlük istedik. Çünkü on sene zarfında asistanlar doçent, doçentler profesör olacaktır. Profesörlerin, ayrı Asya ülkeleri (Çin ve Hind) tarihine tahsis edilen ve bugün Umumî Türk Tarihine ekli olan dersleri az sonra-müstakil kürsü ve enstitüler olacaktır. Fakat bizde ötedenberi kürsüleri kendi bilgi seviyemize münhasır bırakmak hevesi hakim kalmaktadır. Bir de millî tarihimizi Abbasi halifelerinin mirası olan Âl-i Cengiz düşmanlığına boğmak hevesi de ortadan kalkmış değildir ve umumî Türk tarihi tedrisinde ara sıra kendini göstermektedir. Muhtelif zamanlarda kürsümüz için asistan kadrosu isterken Umumî Türk Tarihine gereken önem verilmediğine acı duyarak şahit oldum. Bu durumda kürsümüzün kütüphanesine hiç kitap alamıyoruz, tahsisat yok. Branşlarımızla ilgili yeni neşriyatın tedariki iki senedir durdu. Bu kütüphane böylece sönecektir. Güçlükle olsa dahi 1954 de Çince tedrisine başlayıp kürsümüz tedrisatını Umumî Türk ve Asya Tarihi tedrisatına çevirebilmiştik. Yalnız bununla kalmadı. Şimdi kabul olunan kadroda bizim istediğimiz muasır Türk, Orta Asya ve Sibiryâ kavimleri tarihi profesörlüğü ve Asya Tarihi doçent ve asistanlıkları bile kenara atılmıştır.

Ben tarih sahasında üniversalizme kaçan nesle mensubum. Şimdi ise o devir geçti; dar ihtisaslar devrindeyiz. Bizim zamanımızda Umumî Türk Tarihinin eski, orta ve yeni devirlerini tek bir profesör öğretebiliyordu. Şimdi bu imkânsızdır. Meselâ Umumi Türk tarihinin orta çağını öğreten profesör şimdiden sonra bu tarihin yeni çağını okutamaz. Çünkü ilim sahaları olağanüstü genişledikçe ihtisaslar o nisbette darlaşıyor. Bu devirlere ait ders verecek profesörler batı dillerini, farsca ve arapçadan başka ya rusca yahut da çince bilmelidir. Ben talebeye tezleri Fakültemizin yakında vaki olacağına inandığım gelişmelere göre vcrıyorum, Bereket versin ki tedrisatımın sonlarına doğru olsa dahi bu sahada müsbet gelişmelere şahit oluyorum. İki senedir Umumi Türk Tarihine yazılan talebe çoğaldı. Arada dil bilenler ve hevesli gençler var. Bu sene talebelerin bende kayıtlı olanları 275'e çıktı¹. Bu sayı yardımcı olarak yazılanlarla belki biraz daha artar. Şimdi

1 Dergimizin bu fasikülü basıldığı 1965-66 tedris yılında bu sayı 575'e yükselmiştir.

bu talebelerden Umumi Türk tarihine tezli olarak yazılanlar 221 kişidir. Bunlardan şimdiye kadar 72 kişiye tez vermiştim, Listesini ekli olarak takdim ettiğim bu tezlerin çoğu orta ve yeni çağlara aittir, Arapça ve farsça dahil yabancı bir dilden de istifade etmek şart koşulmuştur. Ben bu 72 tezdən ancak 10 unu çok olursa 20 sine nezaret edebilirim. Yani talebeye gösterilen kaynakları, izah ederken yardım edebilirim. Kalanları için adam lâzım. 221 talebe'nin pek çoğu yine Umumi Türk Tarihi'nin orta ve yeni çağları'ndan ve muasır tarihinden tez alacaklardır. Şimdi Fakülte Umumi Türk Tarihi Kürsüsü talebesine "Biz size profesör veremiyoruz başka şubelere dağılmahsınız" diyebilir mi? Kürsümüzün kütüphanesinde, 1962 senesi faaliyet raporunda da belirtildiği gibi, 3344 cild kitap vardır. Bunlar ekli olarak sunduğum listeden görüleceği vechile muhtelif dillerde yazılmış eserlerdir; film arşivimiz de var. Fakat bunlara nezaret edecek ve kitap tedarikinde yardımcı olacak bir kütüphane memurumuz yoktur. Bundan vaz geçtik. İstedüğümüz, daha 11/Mayıs/1964 tarihli yazımızda belirttiğimiz gibi **Umumi Türk Tarihi'nin son zamanları ve Asya Kavimleri Tarihi için bir profesörlük, çince ve hindce için birer doçentlik , birer asistanlıktan ibarettir.**

* * *

EDEBİYAT FAKÜLTESİ 1 ARALIK 1964 PROFESÖRLER KURULUNDA
 PROF. ZEKİ VELİDİ TOGAN'IN İSLAM ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
 KADROSU DOLAYISIYLA SÖYLEDİKLERİ:

Dekanlığın 10 yıllık plan hakkında mütalea isteyip 11/4/1961 tarihiyle yazdığı yazısına 11/5/1961 tarihiyle mufassal cevap vermiş ve İslam öğrenimi ve öğretiminin gelecek 10 yıl zarfında ne şekilde gelişmesi gerektiğine dair bir plan arz etmiştik. Fakat şimdi müzakere etmekte olduğumuz bu matbu kadro tasarısından görüyoruz ki bizim İslamolojiye ait yazdıklarımız da -Umumi Türk tarihine ait yazdıklarımız gibi - itibar nazarına alınmamış; mevcut kadroya bir profesörlük ve üç asistanlık ilâvesiyle iktifa edilmiştir. Bunda umumiyetle Fakültemizde İslamolojinin mahiyet ve gayesi iyi anlaşılmamış olmasının tesiri olmuştur zannederim. Fakültemizde İslam Araştırmaları Enstitüsü kurmanın mucip sebeplerine dair 15/3/1949 ve 16/5/1950 tarihleriyle yazdığımız yazılarda: Enstitü kurulduktan sonra "Dergi"sinin 1954 te çıkan ilk sayısının "Önsöz"ünde; "İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın talebine uyarak 16/9/1963 tarihiyle Dekanlığa; ve Enstitü Kütüphanesinin tanzimi meselesine dair 31/10/1963 tarihiyle yine Dekanlığa yazdığım yazılarda mükerreren anlattığım gibi biz (ben ve Dr. Fuad Sezgin), Fakültemizde İslam Araştırmaları işini bir kültür meselesi olarak ele almıştık. Bu yazılarda memleketimizde İslam tetkik ve tedrisi maksadiyle açılan ve açılacak İlahiyat Fakültesi ve Yüksek İslâm Enstitüsü gibi müesseselerle iş taksimatı yapmak, ilahiyât, teoloji, metafizik ve iskolastik gibi branşlarla hiç uğraşmamak, onları imanla bağlı olan öteki müesseselere bırakmak; Enstitümüzde ancak İslamiyetin Kuran, Hadis gibi esas kaynakları, akidesi, maddî ve manevî kül-

türü, hukuku, iktisadiyat ve içtimaiyatı ve bunların mitolojisi üzerinde çalışmak, fakat daha çok muasır İslamiyet ve yaşayan İslam millet ve ülkelerinin kültür hayatı ile uğraşmanın lüzumu ileri sürüldü. 16/5/ 950 tarihinde Fakülte Profesörler Kuruluna sunulan ve kabul edilen mucip sebepler, Enstitü Dergisinin ilk cildinde (s. VI) şu şekilde yazılmıştır: "Tetkik mevzuları, İslam aleminin muasır hayatı ve yakın tarihi, İslam kavimlerinin kendi aralarındaki münasebetleri ve Garple münasebetleridir. Bizde İslam tetkiklerini eski kelam, fıkıh ve ferâiz ezberlemeleri tarzında telâkki etmek yanlışdır. İslam tetkiki aynı zamanda tarihî ve muasır İslamlığı öğrenmek demektir. Türkiye, Mısır, İran, Hindistan, Cezayir, Fas, Ortaasya ve Uzakdoğu İslamlarının teceddüd tarihi, bu kavimlerin bugünkü hayat tarzları, kanunları, hükümetlerin icraatı, matbuatları ve aralarında gelişmekte olan fikir cereyanları başlıca tetkik mevzuu olacaktır". Müteakip neşriyatımızda da bu esaslardan zerre kadar inhiraf etmedik. Şahsen ben İslam kültürü ve tarihini anlamak kanısında olan birisi sıfatıyla bu Enstitü'nün idaresine dair teklifi kabul ettim ve bu işi 12 senedir, yaptım; şayet Fakültemiz bu Enstitüyü Şarkiyatın İslam kısmı ile uğraşacak bir müessesese diye tanımayıp benim bilmediğim teoloji müessesesi olarak ele almış olsaydı, bu müessesenin müdürlüğüne getirilmeyi asla kabul etmezdim. Fakat 1948 den beri bu müessesese, müzakere konusu olduğu ve 1954 yılındanberi yayını yapıtığı halde halâ mahiyet ve gayesi yeter derecede anlaşılmamıştır. Bazı arkadaşlar İslamoloji deyince hemen bunu bir yobazlık kaynağı zannederler. Diğer bazı arkadaşlar Enstitümüze islamlıktan âzâde müsteşrikliği ve hariciyeyi ilgilendiren müessesese nazarı ile bakıyorlar. Bu sene 5 Kasım'da toplanan yıllık genel toplantıda bu müessesede bilhassa teoloji üzerinde durulması gerektiği ve ancak o vakit Enstitünün "ilmi" olabileceği fikrini ileri sürdüler. Muasır İslâmiyeti öğrenmeyi kesin olarak lüzumsuz tavsif edip ve kötülediler. Üyelerden birisi daha ileri giderek "bunu Dışişleri Bakanlığı yapsın" dedi. Ezherden getirilmelerini istedikleri âlimlerin isimlerini zikrettiler. Yönetim kurulu üyelerinden ikisi Enstitünün araştırma konuları hakkında müdürden ayrı fikirde olduklarını ileri sürerek üyelikten istifa ettiler. Bütün bunlar kültürümüzü öğrenmenin esasları hakkında fikirlerimizin olgunlaşmaktan çok uzak olduğunu gösteren olaylardır. Buna diyeceğim de yoktur. Yalnız bu gibi garip fikirlerin dönüp dolaşıp bizim on yıllık planımızın başına patlaması üzücüdür. Biz 10 yıllık plan hususunda 1961 Mayısında Dekanlığımıza yazdığımız yazıda *İslam araştırmaları metodolojisi ve muasır İslam milletlerinin kültür hayatı* meselesi üzerinde ciddiyetle durmuştuk. Enstitümüzde tesisini istediğimiz ve Fakültemizce karar altına alın-

miş İslam ilimleri medeniyeti kürsüsünde yakın zamanların ve muasır hayatın öğrenim ve öğretimini idare edecek, Enstitü Dergisini diğer medenî milletlerin İslam araştırma müesseseleri dergileri seviyesinde batılı metodu ile yönetecek, İslam milletlerinin muasır hayatına dair çalışmaları kesifleştirecek ve buna ayrı bir neşriyat tahsis edebilecek, dillere vakıf bir profesöre son derecede muhtacız. Bu hususta Ankara ile vakitli mübâdelelerde bulunmak mümkündür, bu hususta bu sefer Ankara'da bulunurken konuşmuştuk. Bu iş vakitlice öğretim görevlileri ile de idare edilebilir. Yani İslamoloji sahasında on senelik planda zikri geçe *bir profesörlüğün yanında daha bir profesörlüğün istenmesini teklif ediyorum.*

İslâm Araştırmaları Enstitüsü Müdürü
Prof. Z. V. Togan (1. XII 1964)

* *

UMUMÎ TÜRK VE ASYA TARİHİ ÜZERİNDEKİ ÇALIŞMALARI BİR ENSTİTÜ MESAİSİ ŞEKLİNE SOKMA YOLUNDAKİ UĞRAŞMALAR

Bu yoldaki çalışmalar, 26 Kasım 1930 senesinde Fakülte dekanlığına sunulan bir proje ile başlamıştı. Bu iş, "Türk Yurdu". 1961 sayı 8. de "İstanbul Üniversitesine yapılması gereken işlerden birisi" unvanı ile yazılan makalede tafsilatıyla anlatılmıştır. Bu iş de nasılsa yine "İslam ilimleri ve medeniyeti kürsüsü" gibi akamete uğradı. Bidâyette "Asya tarihi enstitüsü", müteakiben "Umumî Türk ve Asya Tarihi Enstitüsü", nihayet "Umumî Türk tarihi ve Asya Enstitüsü" adı ile kurulmak istenen bu enstitü projesi, 2/5/1953 tarihinde fakülte profesörler kurulu tarafından kabul edilmişse de, 4 sene senetoda kalan bu proje, nihayet 3/1/1957 de "bütün tarih kollarını içine alan bir enstitü" fikri ileri sürülerek Fakülteye iade edildi.

18 Haziran 1962 ve 14 Haziran 1963 te Fakülte "Tarih Zümresi", Hükümetten Rektörlük yoluyla gelen teklifler üzerine, Fakültemizde tarih tedrisatını bir enstitü teşkili ile muvazi şekle sokmak meselesini konuştu. "Umumî Türk tarihi kürsüsü" başkanlığı tarafından getirilen projeler görüşüldü, fakat her iki defa da bir daha toplanıp görüşmek istendiği halde bu toplantı yapılamadı, Burada her iki projeyi bugün belki tekrar ele alınır ümidiyle neşr ediyoruz :

18 HAZİRAN 1962 TARİH ZÜMRESİ TOPLANTISINDA TARİH ARAŞTIRMALARINI TANZİM HUSUSUNDA OKUNAN RAPOR

Avrupa Birliği Konseyinin Asya-Afrika araştırmaları ve tedrisatı hususunda Millî Eğitim Bakanlığı yoluyla üniversitelerimize gönderilen 11/5/1962 tarihli yazısıyla bu mesele bizim için de başka bir za-

mana tâlikî câiz olmıyan bir aktüel iş şeklini kesbetmiş bulunmaktadır. Asya ve Afrika kavimlerinin Jakarta, Delhi, Mısır ve Taşkent'te gösterdikleri faaliyet, bu sahada Batı ile Doğu arasındaki rekabet, Asya'da olduğu gibi şimdi Afrika'da da yeni devletlerin kurulması ve bunların Birleşmiş Milletler durumu üzerindeki tesirleri, nihayet kendisini son derece canlılıkla gösteren Cezair'in muvaffakiyeti, Çin'de, Hindi-Çin'de, ve Kore'de mücadele halinde bulunan çifte hükümetlerin kurulması. Endonezya ile Japonya'nın bu durum karşısında cihanda bugün ve gelecekte oynıyacakları siyaseti ve kültür politikalarını ayarlamaları, Arap dünyasındaki kaynaşmalar, petrol işleri, Asya ve Afrika kara ve hava yolları, dünya iktisadiyatında Asya ve Afrikanın kesb ettiği ehemmiyet, bu iki kıtadaki milletlerin uyanmış olmaları, yer yer din ve akide değiştirme temayüllerinin görünmesi, müşterek ve millî yazı dilleri meseleleri, bütün Asya ve Afrikayı kaplıyan arkeolojik ve etnografik araştırmalar, dünya üniversite ve ilim enstitülerinin gözlerini bu iki Kıt'a tarafına çevirmektedir. Bu vaziyet dünyada tarih tetkikatının ağırlığını zamanımıza yüklemektedir. Biz 'Umumî Türk ve Asya tarihi Enstitüsü' tüzüğünü 11/5/1953 te kabul ederken bu mevzua tarih bakımından yanaşmış bulunuyorduk. Avrupa Birliği Konseyi ise, bu yoldaki araştırmaların bir çok Avrupa üniversite ve enstitülerinde dahi en çok lengistik zaviyesinde yapılmakta olduğunu bir kusur sayarak "Avrupa Birliği Yüksek Tedrisat ve Araştırma Konseyi"ni bu ilim müesseseleri çalışmalarını aynı seviyede yapmaları icabettiği için siyasi tarih, lisanîyat iktisadi ve içtimai mevzularda da araştırma seviye ve metodunun aynı olması gerektiğine dikkati çekmekle vazifelendirmiştir. (Conseil de L'Europe bültenleri, 6.XII.1961, s. 5; 11.IV, 1062, s. 6). Konseyin bize yaptığı müracaat da bu "equivalence"ın temini içindir.

Hayatla ilgili olan bu nevi enstitülerin mesaisi etnik esaslardan çok coğrafi vaziyete göre yapılıyor. Biz esasen bir şark memleketi olduğumuzdan Asya ve Afrika mevzuları üzerinde çalışacak enstitülerimiz meselâ Londra Üniversitesinde veya Moskova-Leningrad Üniversitelerinde olduğu gibi «Şark Enstitüsü» veya «Asya-Afrika kavimleri Enstitüsü» şekillerini almıştır. Bizde ise kendi dil, tarih ve kültürümüzü de içine alan bir tek «Şark ve Afrika araştırmaları Mektebi» yahut «Enstitüsü» şeklinde olmaz, Onlarda Şark ve Afrika, kendilerinin esas araştırma mevzuları olan Avrupa ve Commonwealth işleri yanında tâli bir iştir. Bizde ise bunlar bizim esas araştırma mevzularımızı teşkil ederler. Milletimizin mazisi ve memleketimizin coğrafi vaziyeti ile mütenesip olarak teşkil edecek olursak bizde bir «Umumi Türk ve Asya» yahut sadece «Asya Araştırmaları Enstitüsü» ile iki deniz ve iki kara üzerinde kurulmuş Türkiye'nin

bir Yakın Şark memleketi olması bir kaç asırlık hayatımızın Ak Deniz ve Şimali Afrika sahalarında mücadele ile geçmiş olması dolayısıyla bir de «Yakın Şark ve Akdeniz» yahut «Şimali Afrika Araştırmaları Enstitüsü» kurulması gerekecektir. Her iki enstitü'de Avrupa Birliği Konseyinin istediği gibi siyasî tarih ve siyasî vaziyetle birlikte lisâniyat, iktisadiyât ve içtimâî mevzular araştırma mevzuu olmalı, bu hususta mevcut enstitü ve kürsülerimizle işbirliği ve iş bölümü yapılmalıdır. Bu bakımdan "Umumî Türk ve Asya Araştırma Enstitüsü"nde, Fakültemizin şimdiye kadar Umumî Türk tarihi çerçevesinde ele almış olduğu Orta-Asya, Çin ve Hind öğrenmelerinden maada İran, Endonezya, Tibet, Moğol, Japonya ve Kore tarih, dil, içtimâiyat ve iktisadiyatı dahi müstakbelen çalışılacak mevzular sayılmak gerekecektir. «Yakın Şark ve Akdeniz (Şimalî Afrika) Araştırma Enstitüsünde» ise Türkiye başta olmak üzere Arap memleketleri, İsrail ve Afrikanın Akdenize yakın ülkeleri ile uğraşılacaktır. Orta ve Cenubî Afrika ile de ilgilenmesi gereken bu enstitü, mesai sahasını genişletmekte ihtiyaç ve imkânlarımızı gözönünde tutacaktır. Fakültemize her halde biri Uzakdoğu, diğeri de Afrika olmak üzere iki geniş sahaya ait araştırma ve tedrisat yapmak için iki garplı mütahassis getirtmek icab edecektir. Burada hemen ilâve edilmesi icab eden bir nokta da bu araştırmaların kudretimize göre yapılacağı ve teşkilatın ona göre ayarlanmasıdır. Mesela Afrika ve Endonezya dilleri bizde ne bugün ne de yakın bir istikbalde tedris ve tetkik mevzuu olabilir. Afrikanın en önemli araştırıcısı olan Forbenius'un kendisi dahi kendisine ciddî halef olacak Afrikanist kadrosu yetiştirememiştir. Endonezya dilleri bilgisi hemen hemen Hollandalılara mahsus bir ilimdir. Bir «Asya Enstitüsü» çerçevesinde, Endonezya, Yakın Şark ve «Afrika Enstitüsünde», Afrikayı ancak biraz tarih, fakat ciddi olarak muasır siyasî ve iktisadî hayat, biraz da dinî hayat ve etnografya bakımından öğrenebiliriz. Bunda Beşeri ve İktisadî Coğrafya kürsüsü ve İslam Araştırmaları Enstitüsü ile işbirliği yapılabilir. Herhalde bizim İngiltere ve Rusya gibi sömürge davalarımız olmadığı için eski dünya kıtalarını öğrenme işinde Türk tarihini esas olmalıyız. Güneydoğu Asya ve Afrika mevzuları üzerine konferanslar verdirmek, yahut hatta ders verdirmek için misafir profesör celb etmek için dışarıdan davet edebileceğimiz şahsiyetlerin büyük otoriteler olması asla şart değil, hatta böylelerini davet etmek fuzuli olur. İlk hamlede biz ancak bu mevzulara dair giriş mahiyetinde umumî malûmat verecek, bizde bu mevzulara karşı ilgi uyandırabilecek zevatı çağırabiliriz. Her halde bu enstitüler bizde, önce çok basit bir mesai taslağı ile ve küçük kadrolarla işe başlarlar, sonra yavaşça

genişler. Bunlar yeniden kurulacak müstakbel enstitü ve seminerlerin araştırma merkez ve mümessilliklerinin valideleri olacaklardır. Yeterki basit bir mesai taslağı ile olsa dahi, Avrupa Konseyinin bu mevzulardaki araştırma yoluna girmekle Garp Üniversiteleri arasında "equivalence" vücuda getirmek temayülüne intıbak etmiş olalım.

Üniversitemizde tüzük taslakları muayyen bir şekil almış olduğunda biz tüzüklerimizi hemen hazırlayıp kabul edebiliriz. "Umumî Türk ve Asya Tarihi Enstitüsü"nin nizamnamesi daha 1948 de Fakülteye sunulmuş ve 1951 de kabul edilmişti. Bunda tadil edilecek bir şey yok. Yalnız Türkiye ve Akdeniz tarihi enstitüsünü ilgili arkadaşımızın yazıp getirmeleri gerekir. Bu Enstitüleri birleştiren "Tarih Araştırmaları Merkezi"nin tüzüğünü ben hazırlayıp getirdim. Ortadoğu ve Akdeniz kolunun tüzüğü işlenince bu tüzükleri Fakülte Genel Kuruluna sunabiliriz. Senato'dan çıkarsa enstitüler önümüzdeki kış sömestresinde faaliyete geçebilir. Bunları bir Avrupa Enstitüsü, Şarkî Avrupa ve Balkan Enstitüsü, nihayet bir Amerika Enstitüsü arka arkaya takip edebilir. Columbia Üniversitesinde bu gibi enstitüleri etrafında toplayan "School of International Affaires" ve Londra Üniversitesinde aynı vazifeyi gören "London School of History" bizim için bir tek hususta nümune olabilir. Fakat onların kadroları çok geniştir. biz ise bunları kendilerinde temsil olunan kürsü yahut derslerin mümessillerinden müteşekkil bir genel kurul ile beşer kişilik yönetim kurulu tarafından tedvir olunabilirler. Bu tüzükler, enstitülerin gelişmelerine göre, tadil ve ikmal edilebilir. Binasızlık da bu teşekküllere bir engel teşkil etmemeli; evvela biz, zamanın icabettirdiği katî araştırma mevzularını anlayıp bu hususta dünya üniversitelerine ayak uydurabildiğimizi göstermeliyiz.

Asya ve Yakın Şark araştırmaları ile meşgul enstitülerin mesai sahasına dahil ilim şubeleri, meselâ Türkoloji, Çinoloji, İraniyat ve Kafkasya müstakil enstitüler şeklinde gelişebilir. Bunun zamanla böyle olacağı bedihidir. "Yakın Şark Araştırmaları"nın şubeleri olabilecek bazı mevzular ise, mesela Türkoloji, İslam Araştırmaları, Arap dili (Şarkiyat) artık Enstitü olacak şubeleri almışlardır. Bu yüzden biz merkezi araştırma müessesesi ile ona tabi olacak şubeleri, isimleri de iltibas olmaması için şimdiden tesbit edebiliriz. Mesela ayrı enstitüleri içine alan merkezî müessese Harvard Üniversitesinde olduğu gibi "research centre" ismini alabilirler, Yahutta merkezî müesseseye "Enstitü" ismi verilir de şubelere "merkez", "centre" ismi verilir. Bu husus Fakülte Genel Kurulunun hal edeceği bir meseledir.

**TARİH ENSTİTÜSÜNE DAİR 14 HAZİRAN 1963 TARİHİNDE EDEBİYAT
FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA FERDEN SUNULAN RAPOR:**

Fakütemizde tarih araştırma ve öğretim işlerini düzenleyen bir ilmi merkeze ihtiyaç çoktan duyulmuştur. "Umumî Türk Tarihi Enstitüsü" kurmak kararıyla Fakültemiz Profesörler Meclisi'nin 11 Mayıs 1953 tarihinde kabul ettiği tüzük, Senato'nun 3 Ocak 1957 tarihinde toplanan 55. oturumunda müzakere konusu olmuş ve "Bütün tarih kürsülerini ihtiva edecek bir Enstitünün kurulması" tavsiyesiyle iade edilmişti. «Avrupa Birliği Konseyi» nin Asya-Afrika araştırma ve tedrisatı meselesine dair tekliflerini bildirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 11 Mayıs 1962 tarihiyle Rektörlük yoluyla yazılan yazı dolayısıyla Tarih zümresinin geçen sene 12 Haziran 1962 tarihinde yaptığı toplantıda bu mesele tekrar ele alındı. Tarih tedrisatının muhtelif cephelerden genişletilmesi icabettiğinden şimdi bu meseleyi bir karara bağlamak zarureti hasıl olmuştur.

Columbia ve başka birçok üniversitelerde ayrı ülkelerin tarihi, esasî filoloji olmak üzere kurulan enstitülerini "Milletlerarası Münasebetler Mektebi" (School of International Affaires) etrafında toplıyan kurullarda öğrenilir ve öğretilir. Türklerin diğer kavimlerle temasları bilhassa siyasî ve medenî tarih çerçevesinde cereyan ettiğinden bizde ayrı ülkelerin tarihi, ve kültürleri Londra Üniversitesinde olduğu gibi, bir "Tarih Araştırma Merkezi" (School of History) etrafında toplanan enstitü ve seminerler tarafından idare olunması daha münasip olacaktır. Londra "Tarih Mektebinde" 18 enstitü ve kolej birleşmiştir; bunlarda geçen 1962 tedris senesinde öğretim üyeleri çalışmakta idi. Bizde ise, 1) Türkiye ve Yakın Şark tarihi, 2) Umumi Türk ve Asya tarihi, 3) Doğu Avrupa ve Balkanlar tarihi ve 4) Avrupa ve Amerika tarihi ve kültürü üzerinde öğrenim ve öğretim yapan başlıca dört enstitü ve seminer vücuda getirmek kâfi gelecektir. Bütün bu enstitüleri kurmak ve çalıştırmak için bugün ne bina ve ne de kadro bulunmadığından biz işi şimdilik bir tek "Türk Tarihi Araştırma Enstitüsü" şeklinde tesis edip, ileride enstitü olacak sahaları şubeler şeklinde bu enstitüye bağlamamız münasip olacaktır.

Tesisini teklif ettiğimiz "Türk Tarihi Araştırma Enstitüsü" nün tüzük tasarısı eklidir.

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ "TÜRK TARİHİ ARAŞTIRMA
ENSTİTÜSÜNÜN" TÜZÜĞÜ**

I — Umumî hükümler:

1) Türk Tarihi Araştırma Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine bağlı ve Üniversiteler kanununun 2. maddesi mucibince tüzel kişiliği haiz araştırma müessesesidir.

Enstitünün meslekî mevzuları şunlardır :

a — Türk Tarihine ve Medeniyetine ait her türlü araştırma ve yayınlarda bulunmak,

b — Türk Tarihi ve Medeniyeti ile ilgili olmaları bakımından Türk Milleti ve Türkiye ile tarihte ve bugün temasta bulunan millet ve memleketlerin tarihine ait araştırma ve yayınlarda bulunmak,

c — Türklerin ve Türk kavimlerinin muhtelif çağlarda yayılmış buldukları ülkelerin tarihi coğrafyasına, içtimâî ve iktisadî bünyelerine ait tetkikatta da bulunmak için gerekli araştırmacı yetiştirmek,

d — Tarih sahaslarında müstakil araştırmalarda bulunacak ayrı enstitüler ve onları birleştirecek bir Tarih Araştırma Merkezi kurmağa çalışmak ve kuruluncaya kadar böyle bir merkezin vazifesini görmek.

Tarihe ait mesaiyi plânlaştırmak, mevcut kürsü faaliyetlerinde âhenk teminine çalışmak.

II — Teşkilât :

3 — Enstitü Edebiyat Fakültesinin tarih öğretim üyeleri arasından Fakülte Profesörler kurulunca tekrar intihabı caiz olmak üzere iki sene müddetle seçilen bir müdür tarafından idare edilir ve temsil olunur.

4 — Edebiyat Fakültesi tarih öğretim üyeleri arasından Profesör kurulunca iki sene süre için dört kişilik yönetim kurulu seçilir; Bunlardan biri aynı süre için Müdüre yardım eder.

5 — Enstitüsünün ilmî, idarî ve malî işleri yönetim kurulunun kararı ile Müdür tarafından yürütülür. Enstitünün lüzumu kadar öğretim görevlisi, lektör, tercüman, memur ve müstahdemleri bulunur ve yönetim kurulunun tensibi, müdürün inhası üzerine bunlar Fakülte idaresi tarafından tayin olunurlar.

6 — Enstitünün çalışmalarını kolaylaştıracak her türlü basma ve yazma kitapları mecmualar, vesika ve filimlerden mürekkep bir kütüphanesi, fotoğraf, filim ve vesikalar arşivi olacaktır.

7 — Enstitünün ilmî çalışma ve araştırmalarında ve yayınlarında iştirake, Üniversitenin diğer fakültelerinden de, Üniversite'ye memleket dışında Türk Tarihi sahasında çalışan yahut tedaris eden ihtisas

sahipleri davet olunabilir. Bu nevi davetler yönetim kurulunun kararı ile dekan tarafından fakülte meclisine arz olunur. Böyle davet edilenler Yönetim Kurulunun müzakerelerinde fikirlerinden istifade edilmek üzere istişari reyle katılabilirler. Bu gibi ihtisas sahiplerine, yardım ve hizmetlerine göre Enstitünün fahri üyesi ünvanı da Fakülte Profesörler Kurulunun tasdiki ile verilebilir.

8 — Fakültede ayrı tarih sahalarında araştırmalar yapacak enstitüler kurulup bunlar bir tek “Tarih Araştırma Merkezi” etrafında birleşince Türk tarih enstitüsü de ona üye olacaktır. Bu teşekküller vücuda gelinceye kadar Fakültedeki Umumî Tarih Araştırmaları içinde Türk Tarih Enstitüsü rehberlik edeceği için bunun teşkilatında Fakülte tarih tedris elemanlarını ve dışarıdan seçilen fahri üyeleri içine alan bir genel kurul bulunacaktır. Senede en az bir defa toplanması şart olan bu genel kurulun vazifesi enstitüde tarih sahasındaki araştırmaların ahengini temin etmek, Fakülte meclisine sunulmak üzere yönetim kurulu tarafından hazırlanan bütçeyi müzakere ve kabul etmek, yönetim kurulunun yine fakülte profesörler kuruluna sunulacak yıllık faaliyet raporunu ve tekliflerini müzakere etmek.

III — Mali işler :

9 — Enstitünün gelir kaynakları Edebiyat Fakültesi bütçesinden ve diğer devlet daireleri ve mümessilleri bütçelerinden ayrılan ödenek, yayınların satış bedelleri ve teberrulardan ibarettir.

10 — Enstitünün bütçesi ve kat’i hesapları yönetim kurulu tarafından tesbit ve genel kurul tarafından tasvib olununca Müdür tarafından Edebiyat Fakültesi Dekanlığına tevdi olunur.

11 — Bütçenin tahakkuk âmiri enstitü müdürü, ita âmiri Edebiyat Fakültesi Dekanıdır.

* * *

1961-1962 TEDRİS SENESİNDEKİ FAALİYET RAPORU

Edebiyat Fakültesi Dekanlığına :

Umumî Türk Tarihi Kürsüsü bu sene de faaliyetini daha ziyade Asya tarihi mikyasında devam ettirdi. Tarafımdan her iki sömesterde “19. ve 20. asrın başında Orta ve Batı Asya kavimleri arasında fikir cereyanları” mevzuu üzerine dersler verilerek bunda Türk kavimlerinden başka, Araplar, Kürtler, İranlılar Ermeniler ve Gürcüler arasında Garp tesiri ile husule gelen kültür hareketleri, maarif, matbaacılık, dinî ve siyasî hareketler bahis mevzuu edilmiştir. Yaz sömeste-

sinde Prof. Karl Jahn Orta Asya kavimleri tarihine, Moğollar devrinde İran ve Hindistan tarihine ait Garpte yapılmakta olan yeni araştırmalara dair, Prof. M. Hamidullah "İslâm bilgisi ve kültür tarihi" mevzuu üzerine dersler verdiler. Kış sömestresinde Bay Kemal Kuşçu "İslâmiyata Giriş" dersleri ile birlikte İslâmiyet yoluyla türkçemize girmiş olan arapça tabir ve cümlelerin izahına dair dersler verdi; bu son dersi Kemal Kuşçu meccanen vermektedir. Okutman Polat Turfani haftada 4 saat çince dersleri, Dr. Mahmud Alukay haftada 4 bazen 6 saat rusça dersleri verdiler. Kürsümüzün eski mensubu olan Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu eski Türk tarihine dair tedrisatta bulunmuştur. Fakültemize bağlı İslam Araştırmaları Enstitüsünde asistan Salih Tuğ "İslâm vergi hukukunun ortaya çıkışı"na dair doktorasını muvaffakiyetle verdiği gibi, Umumi Türk tarihi asistanı Mustafa Kafalı da "Horezmi Ötemiş Hacıye göre Altın Ordu tarihi" mevzuu üzerine hazırlamakta olduğu doktora tezi ile meşgul olmuştur.

Kürsümüz mensupları tarafından bu tedris senesinde şu mevzular üzerine neşriyat yapılmış yahut tabı için eserler hazırlanmıştır,

1 — Z. V. Togan, "The Composition of the History of the Mongols by Rashid al-din", Central Asiatic Journal'da çıktı.

2 — Z. V. Togan, "Temur" Urdu Encyclopaedia of Islam, IV, fasc. 15.

3 — Z. V. Togan, "Chengiz Han", ayni ansiklopedide.

4 — Z. V. Togan "The earliest translations of Qur'an into Turkish", in Harvard Asiatic Journal'da çıkmaktadır.

5 — İslam Araştırmaları Enstitüsü mecmuasında "Londra ve Tahran kütüphanelerinde mevcut yazmalardan bazıları" makalesi ve bibliografiler,

6 — Prof. Karl Jahn ile birlikte Reşideddin'in Oğuzname'sinin metni ve tercümesi üzerinde çalışmalar.

7 — İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi için bayan N. Togan ile birlikte Çin seyyahı Hüang-Çang'ın ilk İslam devrinde Maverâünnehrin kültür ve dini hayatına ait verilen malumatın fransızcadan tercümesi ve haşiyeleri.

8 — Keza aynı mecmua için "İlhaniler ve Bizans arasında kültür münasebetleri" ne dair Reşideddin'in kayıtlarının türkçe ve ingilizce hülusalaları ve izahı hazırlanmıştır.

9 — Kürsümüzün çince okutmanı olan Polat Turfani Kürsü kütüphanesinde mevcut çince eserlerin katoloğunu tamamlayıp, bunu basılmaya hazır bir makale şekline sokmuştur.

10 — Yine Polat Turfani Sin-Yuan-shi tarihinin 29. cildinde 13. asır Ortaasya Türk ve Moğol kabilelerine dair fasıllarını tercüme ederek 69 sayfalık bir eser yazmıştır ki tab'a hazırdır.

11 — Aynı zat Tu-yu-hun kabilesi hayatına dair Çin kaynaklarında mevcut malûmatı tercüme ederek 14 sayfalık bir makale hazırlamıştır.

Kürsümüzde Prof. Karl Jahn "İslam kaynaklarına göre Hind kültürü ve din", "İlhanlılar devrine ait İran kaynakları", keza "Ortaasya'ya ait Garpteki yeni ilmî araştırmalara umumî bir bakiş" mevzuları üzerine üç konferans vermektedir, bunlardan birincisini vermiştir.

Kürsümüze mahsus olmak üzere bir ihtisas kütüphanesi kurmak işine 1951 de Müsteşrikler Kongresinden kalan kitapları kürsümüze mal etmekle başlanmış ve bu kütüphane 1959 Ağustosuna kadar 1402 cildten ibaret bir Umumî Türk ve Asya tarihi kütüphanesi şeklini almıştı. Bu sene Nisanının 2 sinde kütüphanemizde kitaplar 3344 cilde çıkmıştır. Kitapların çoğu rusça, çince ve ingilizce olmakla beraber moğolca, hindçe, eski Sogd, Tohar, Hoten dillerinde ve Ortaasya Türk şivelerinde olup ceman 39 dilde ihtisas kitaplarına malik bulunmaktayız. Bütün bu eserler için alfabe kataloğundan başka, uzun mesai mahsulü olarak 43 ihtisasa ve onların 161 şubesine, ceman 204 ayrı bahisle ayrılan ihtisas kataloğu tertip olunmuştur.

Kürsümüz kütüphanesine 1951-1957 seneleri arasında 38 kadar ihtisas mecmuası getirilmekte idi ; bu tarihten sonra tahsisat elde edilmediğinden bugün ancak meccani olarak gelen 7 dergiye malik bulunmaktayız.

Kütüphanemizde bir film ve fotostat arşivi teşkiline başlanmıştır. Şimdiye kadar elde ettiğimiz 71 yuvarlak film Biritish Museum ve Tahran kütüphanelerinde mevcut oldukları halde memleketimiz kütüphanelerinde bulunmayan arabca ve farsca kaynakları, Sir Aurel Stein'in Orta Asya hafriyatına dair yine memleketimizde bulunmayan ilmî raporları. H. Yule' in 6 cildlik Chatay and the thether nam eseri ve Hakluyt Society neşriyatının memleketimiz kütüphanelerinde bulunmayan cildleri bulunmaktadır. Fotostatlar şimdilik ancak 8 cilde münhasır kalmaktadır, bunlar da British Museum ve Tahran yazmalarının kopyalarıdır.

Kürsümüz Umumî Türk ve Asya tarihi mikyasında çalışıyorsa da istenildiği gibi gelişmemektedir. Başlıca noksanları : münasip odalara malik olmaması, mesaimizin bir araştırma enstitüsü mesaisi şeklini alamaması ve dolayısıyla kendisine ayrı tahsisata sahip olmamasıdır.

Bu hususlar "Türk Yurdu" mecmuasının 1961, N. 8 de intişar eden ve bir nüshası ekli "İstanbul Üniversitesince yapılması gereken işlerin biri" unvanlı makalede mufassalan izah edilmiştir. Fakültemizde "tarih" ilmi Türk milletinin tarihteki seyrinin bütün Asya ve Avrupaya şamil olmuş olması dolayısıyla bir tek tarih enstitüsü tarafından tedvir edilemez. Bizim tarih araştırmalarımızda Londra ve Columbiya Üniversitelerinde olduğu gibi "Asya", "Yakın Şark ve Akdeniz sahası", "Avrupa ve Doğu Avrupa" gibi saha enstitülerinin bir "Tarih mektebi" etrafında birleşmeleri yoluyla yapılabilecektir. Bugün bunların hepsi birden yapılamaz. Şimdilik bu işe Fakültemizin 30/X/1950 tarihindeki oturumunda kabul olunan "Umumî Türk tarihi Enstitüsü tüzüğüne" bir "Umumî Türk ve Asya tarihi Enstitüsü". yahut sadece "Asya tarihi Enstitüsü" nün tüzüğü şekli vermekle başlanabilir Kürsümüz tarafından daha 1950-1951 senelerinde "Enstitü yayınlarından" ismiyle ve o zamanki rektörün tasvibi ile Tarihte Usul, Horezm dili ile Mukaddimat al-adab gibi eserler neşr edilmişti. Bugün dahi kürsümüz ihtisas kütüphanesi ile birlikte fiilen bir enstitü şeklindedir, araştırmaları tedrisatından fazladır. Kürsümüz bir enstitü şeklini alarak ihtisas kütüphanesini tevsî etmek, senelerden beri araştırmalar neticesi olarak toplanmış ve halâ toplanmakta olan makaleleri bir enstitü mecmuası şeklinde neşr etmek ihtiyacını duymaktadır. Bu iş tahakkuk ettiği takdirde çinli, hindli ve Japon alimlerinin Umumî Asya Ortaasya ve Umumî Türk tarihi mevzularına dair araştırmaları Fakültemiz yayınları arasında intişar edebilir ve bu işe dışarıdan yardım da alınabilir.

Saygılarımla arz edeceklerim bunlardır.

Umumî Türk Tarihi kürsüsü başkanı

Ord. Prof. Zeki Velidi Togan

(3 Mayıs 1962)

Ekler :

- 1) İslam Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesinin sistematik kataloğu için ilimlerin tasnifi,
- 2) İslam Araştırmaları Enstitüsü kütüphanesine getirilmekte olan mecmuaların listesi,
- 3) Umumî Türk ve Asya tarihi Kürsüsünün 1961-62 tedris yılı ders programı,
- 4) Lisan ve sayı itibariyle Kürsü kütüphanesinin durumunu gösteren cetvel,
- 5) Kütüphanenin ihtisas sistemini gösteren liste,
- 6) Kütüphaneye gelen dergileri gösteren liste,
- 7) Talebelere verilen mezuniyet ve doktora tezleri listesi.

Ek No. 1 :

**İSLÂM ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ KÜTÜPHANESİNDE
İHTİSAS KOLLARI LİSTESİ**

1 — UMUMÎ MÜRACAAT KİTAPLARI: a — Lûgat kitapları. b — Ansiklopediler. c — Kronolojiler. d — Konkordanslar. e — Milâdî ve Hicrî sene cedvelleri, ölçüler. f — Kataloglar. g — İslâm ve Umumî Bibliyografyası. h — Armağanlar. k — İslâmiyete ve İslâm âlemine, medeniyetine ait umumî eserler. m — Biyografi, Terceme-i hal kitapları. n — Kongreler.

2 — İSLÂMDAN ÖNCEKİ ARAPLAR VE MEDENİYETİ.

3 — PEYGAMBERİN HAYATI.

4 — QUR'AN VE TEFSİR.

5 — HADİS VE USÛL-Ü HADİS.

6 — İSLÂM AKİDELERİ: a — İslâm Tefekkürü, Kelâm v.s. b — Kelâm ve Mezhebler. c — Sünnîlik. d — Şîîlik. e — Haricilik. f — Vahhâbilik. g — Ahmedîlik. h — Mu'tezile. k — Yezîdîlik. m — Bâbiler, İsmâîliler. n — Dini islâhat meseleleri.

6 — İSLÂM HUKUKU: a — Fıkıh ve tarihi. b — Usul-ü hadis. c — İslâmda siyaset ve idare müesseseleri, idare sistemleri.

8 — HUKUKÎ MEZHEBLER: a — Hanefîlik. b — Şâfiîlik. c — Hanbelîlik. d — Mâlikîlik. e — Şîîler.

9 — TASAVVUF: a — Tarikatler ve Tasavvuf tarihi. b — Nakşibendîlik. c — Mevlevîlik. d — Bektaşîlik.

10 — EVLİYANIN, ŞEYHLERİN HAYATI.

11 — İSLÂMİYET VE HRİSTİYANLIK, HRİSTİYAN ŞARK VE SÜRYANİLER.

12 — YAHUDİLER VE ESKİ İSRAİL, İSLÂMİYET VE YAHUDİLİK, KISAS-I ENBİYA, AHD-İ ATİK, LUT GÖLÜ KEŞFİYATI, İBRANİ DİLİ VE EDEBİYATI.

13 — AYRI DİNLER: a — Eski İran dinleri. b — Budizm, Brahmanizm. c — Maniheizm. d — İslâmiyetin başka dinlerle teması.

14 — UMUMÎ EDYAN, DİN FELSEFESİ.

15 — İSLÂMİYETTE İLİMLER: a — Umumî. c — Felsefe ve Mantık. c — Yunancadan tercümeleler. d — Riyaziyat. e — Coğrafya. f — Tıb. g — Tabii İlimler ve Teknik. h — Oyun, spor, harp ve avcılık furusiyet.

16 — İSLÂMDA İKTİSADİYAT: a — Umumî. b — Malî sistemler. c — Ticaret. d — Denizcilik.

17 — İSLÂM SANATI: a — Umumî. b — Arkeoloji. c — Mimarî. d — Ressamlık. e — Halıcılık ve el işleri. f — Musiki. g — Tiyatro.

18 — AYRI İSLÂM MEMLEKETLLRİNDE SAN'AT: a — Suriye. b — Mısır. c — İran. d — Türkiye. e — Hindistan. f — Orta Asya.

19 — İSLÂM TARİHİ: A — SİYASÎ, MEDENÎ VE İKTİSADÎ. B — UMUMÎ. C — HUSUSÎ:

a — Afganistan. b — Hindistan. c — Pakistan. d — Suriye. d — Arabistan. f — Mağrib. g — Endülüs. h — Keşmir. k — İran. m — Malaya ve Hind-i Çînî. n — Orta Asya. p — Çin. g — Endonezya. r — Umumî Türk ve Türkiye Tarihi. s — Balkanlar. t — Irak. u — Hicaz, Arabistan ve Yemen. v — Umumiyetle Araplar ve kabileleri.

20 — MUASIR İSLÂMLAR: (XIX. ve XX. asır Avrupa ve İslâm âlemi temasları modern fikir cereyahları.):

a — Umumî. b — Afganistan. c — Hindistan. d — Seylan, Burma. e — Pakistan. f — Suriye. g — Arabistan. i — Mısır. h — Mağrib. m — Endülüs. n — Keşmir. p — İran. g — Malaya, Hind-i Çînî. r — Orta Asya. s — Çin. t — Endonezya. u — Türkiye ve Tarihi. v — Balkanlar. m — Irak. y — Hicaz ve Arabistan yarımadası. x — Diğer İslâm ülkelerinin muasır kanunları. (Türkiyenin muasır kanunları da buraya girer).

- 21 — ARAP DİLİ VE EDEBİYATI.
 22 — İRAN DİLİ VE EDEBİYATI.
 23 — TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI, TÜRK KAVİMLERİ EDEBİYATI.
 24 — URDU DİLİ VE DİĞER KAVİMLERİN DİLİ VE EDEBİYATI.
 25 — İSLÂM ÜLKELERİNİN TARİHİ MEZERATI (*Ziyaret edilen yerler*), COĞRAFYASI VE AYRI İSLÂM ŞEHİRLERİNİN TARİHİ.
 26 — ORİENTALİSTLER, ŞARKİYAT.
 27 — UMUMÎ ASYA (*Uzak ve Güneydoğu*) VE YAKIN ŞARK MESELELERİ.
 28 — MECMUALAR VE GAZETELER.
 29 — UMUMÎ VE İSLÂMİ KÜLLİYAT VE MUHTELİF MEVZULARA AİT TOPLAMLAR.
 30 — İÇTİMAİYYAT, PEDAGOJİ, TARİH, VE TERBİYE MAARİF.
 31 — AHLÂK VE MEVİZA.
 32 — EL YAZMALARİ (*kendi dahilinde ihtisaslara göre*)
 33 — ASYA, AVRUPA, AFRIKA İSLÂM MİLLETLERİ ARASI MEDENİ VE SİYASİ MÜNASEBETLER.
 34 — BEYNELMİLEL MÜNASEBETLER VE UMUMÎ DÜNYA TARİHİ.
 35 — ESKİ ŞARK KAVİMLERİ, ESKİ MİSİR, SÜMER, ASUR, BABEL, ESKİ AVRUPA, YUNAN VE ROMA, ESKİ ASYA.
 36 — MUHTELİF İLİMLERE AİT UMUMÎ ESESLER.

Not: harufat arasında Ç, İ, J, L, O, Ş harfları iltibası mucib olacaklarından kütüphane işareti olarak kullanılmazlar.

* * *

Ek No. 2 :

**İSLÂM ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ KÜTÜPHANESİNE
GETİRİLMEKTE OLAN MECMUALAR LİSTESİ :**

<i>al-Abhas</i> , Beyrut (3D.29)	<i>Dergi</i> , Münih (3D.33).
<i>Acta Orientalia</i> , Budapeşte (3D. 65)	<i>Eastern Horizont</i> , Hong Kong (3D.67)
<i>al-Adab</i> , Beyrut(2D.5)	<i>East Turkeic Review</i> , Münih (3D.8).
<i>al-Adib</i> , Beyrut (2D.14)	<i>External Researches Middle East</i> , Washington (2D.21).
<i>al-Ahbar al-Islamiyye</i> , İsrail (3D.73)	<i>Farhang-i Iran Zamin</i> , Tahran (3D.11)
<i>Ahbarı Danişgede-i Tebriz</i> , Tebriz (3D.43).	<i>Felsefe Arşivi</i> , İstanbul (3D.36).

- al-Ahram*, Kahira (1D.1).
al-Alam al-Ahdar, Tokyo (2D.24).
Andalus, Madrid (3D.24)
Anis al-Calis, İskenderiyye (3D.19).
Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi,
 (2D.35).
*Ankara Üniversitesi Dil- Tarih-
 Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara
 (2D.41).
Annali, Napoli (3D.58).
Annals, Cezair (5D.17).
Annales, İstanbul (3D.90).
Arab Observer, Cairo (2D.50).
Arabica, Paris (2D. 28).
Archiv Orientalny, Prag (2D.5).
Ars Islamica, Ann Arbur (2D.18a)
Ars Oriental, Michigan (2D.18a).
al-Azhar, Kahira (2D.53).
al-Ba's al-Islami, Locknov (3D.71).
al-Bayyina, Rabat (3D. 30).
Bilgi, İstanbul (2D33).
Bilgi Mecmuası, İstanbul (8D.12).
*Bulletin of the School of Oriental
 Studies*, London (3D.32).
Bulletin Historical Abstracts, Cali-
 fornia (3D.27).
Cahiers de L'Orient Comtemporain,
 Paris (2D.9).
Chiits-Muslim, Paris (2D.32).
Christianisme, Paris 3D.77).
Çerağ, Karachi, Pakistan (2D.64).
 Neşriyatı :
Danışgede-i Edebiyyat-ı Tahran (3 D.
 18).
Danışgede-i Edebiyat-ı Tebriz, Tah-
 ran (3D.6).
Dawn, Karachi (1D.3).
Journal Asiatique, Paris (3D.16.)
Journal of the Economic and Social
- Fikrun wa Fan*, Hamburg (1D.91).
Glasnik, Yugoslavia Serajevo (2D.
 23).
Hilal, Karachi (3D.45).
Hâdi'l-Amin, Durbon (3D.86).
al-Iblağ, Tunus (3D.10)
İlahiyat Yıllığı, Ankara (2D.51)
Indonesia, Jakarta (1D.5).
Iqbal, Lahore (3D.5).
Iran, Tahran (3D.64).
Iraq, London (2D.12).
*Journal of the Royal Asiatic Soci-
 ety*, London (3D.13).
Isis, Cambridge, Mass (3D.47).
İslâm (Türkçe), Ankara (2D.42).
Der Islam, Berlin (3D.15).
İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi,
 İstanbul (2D.19).
İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi,
 İstanbul (2D.55).
İslâmın Nuru, İstanbul (2D.19).
İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi, İs-
 tanbul-Ankara (D.59).
Islamic Culture, Haydarabat D. (2D.
 16).
Islamic Literature, Lahor (3D.84).
The Islamic Quarterly, London (3D.
 45).
Islamic Review, London - Woking
 (2D.15).
Islamic Studies, Karachi (3D.57).
Islamic Thought, Aligarh Hindis-
 tan (3D.38).
Islamica, Leibzig, (3D.37).
İstanbul İlahiyat Fakültesi Dergisi,
 İstanbul (3D.66).
al-İttılaat, Tahran (1D.2).
Orient Mercur, Kolonya (2D.26).
Orient, Paris (3D.31).

- History of the Orient*, Leyden (2D.40).
- Journal of the Oriental Institute Baroda*, Baroda (3D.72).
- Journal of the Pakistan Historical Society*, Karachi (3D.3).
- Journal of the Royal Asiatic Society*, London (3D.13).
- Kanun-u Vükelâ*, Tahran (3D.23).
- Liva el-Islam*, Cairo (3D.56).
- Macalla-i Ravabit-ı Hind ve İran*, Calcutta (3D.34).
- Macallat ed-Dirasat al-Islamiyya fi Madrid*, (Madrid (3D.53).
- Macallat al-Islami al-Iraqi*, Bağdad (2D.11).
- Macallat Ma'hed al-Mahtutat, al-Arabiyye* (3D.79).
- Macallat al-Ma'rifa* (3D.40).
- Mah-i New*, Karachi (2D.43).
- Macalla-i Daniş*, Tahran (3D.40).
- Macalla-i Ulum-u İslâmiyye*, Aligarh (3D.74).
- Middle East*, Washinton (3D.14).
- Melanges*, Kahire (3D.81).
- Middle Eastern Affaires*, Newyork (2D.49).
- Mittlungen Des Instituts für Orient*, Berlin (3D.78).
- Mondes D'Orient*, Paris (2D.20).
- al-Muallim al-Cadid*, Bağdad (2D.22).
- The Muslim, Sunrise*, Washington (3D.69).
- The Muslim Digest* (3D.61).
- Muslim News*, Karachi (2D.54).
- Muslim Review*, Loknow (2D.36).
- The Muslim World*, Newyork (3D.70).
- Müş'il-i Rah*, Karachi (2D.65).
- The New*, Telaviv (3D.1).
- Orientalistische Literaturzeitung*, Berlin (2D.38).
- Orientalia Suecana*, Uppsala (3D.82).
- Orientalia*, Roma (3D.85).
- Pakistan Postasi*, İstanbul (2D.29).
- Pakistan Quarterly*, Karachi (1D.4).
- Pakistan Review*, Lahore (2D.39).
- Prologi Yugoslavya*, Sarayevo (2D.2).
- Philosophy East and West*, Hawai (3D.90).
- Rehnumay-ı Kitab*, Tahran (3D.27).
- Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen (2D.31).
- Revue du Caire* (3D.68).
- Revue des études Islamiques*, Paris (3D.26).
- Risalet al-Islam*, Kahire (3D.60).
- Sebil al-Reşad*, İstanbul (2D.8).
- Selamet*, İstanbul (2D.7).
- Salname-i Tebriz*, Tebriz (3D.9).
- Saqafa*, Dimaşk (2D.52).
- Saqafa al-Hind*, New Delhi (3D.4).
- Sirus*, Karachi (3D.44).
- Sumar*, Bağdad (3D.10).
- Studia Islamica*, Paris (3D.20).
- Sutudia Orientalia*, Helsinki (3D.48).
- Seylan İslâm Enstitüsü Haberleri*, (2D.30).
- Şarkiyat*, İstanbul (2D.17).
- Tarih Dergisi*, İstanbul (2D.62).
- Tarih ve Siyaset*, Karachi (3D.39).
- Tarihten Sesler*, İstanbul (3D.41).
- Tohum*, İstanbul (3D.88).
- Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul (3D.50).
- Türk Yurdu*, İstanbul (2D.3).
- Türkiyat Mecmuası*, İstanbul (2D.48).
- al-Ulum*, Beyrut (2D.4).

- The New East*, Israel (3D.46.)   *al-Va'y*, Karachi (2D.46).
Notes the Islam, Calcutta (3D.35).   *Vetus Testememtum*, Leyden (3D.22).
New Outlook, Telaviv (3D.76).   *Die Welt des Islams*, Leiden (3D.49).
Orient, Hamburg (3D.87).   *Wiener Zeitschrift für die Kun-*
Oriens, Frankfurt (2D.13).   *des Morgenlandes*, Viyana (3D.
Oriens Christianus, Wiesbaden (2D. 42).
37).   *Vedanta and the west*, Madras (3D.
Oriental College Magazin, Lahor 83).
(3D.51).   *Voice of Islam*, Karachi (2D.2).
Zeitschrift für Religion und Geisteswissenschaften, Köln (3D.52).
Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Geselleschaft, Viyana (3D.44).

Ek No. 3:

UMUMİ TÜRK TARİHİNE AİD DERS PROGRAMI

- Prof. Z. V. Togan :** 19 ve 20. asırlarda Orta Asya ve Doğu Avrupa Türkleri arasında fikir cereyanları
Salı 10-11 (307 No.lu Tarih bölümündeki oda)
Perşembe 10-11 „ „ „ „
- Prof. Karl Jahn :** Son on senede Ortaasya kavimleri ve Türk tarihine ait yapılan araştırmalar.
Perşembe 16-17 (307 no. lu tarih bölümündeki oda)
- Prof. M. Hamidullah :** I- (Tarih talebesi için) İslam bilgisi ve kültür tarihine giriş.
Pazartesi 14-15 (7 No. lu anfi)
Perşembe 15-16 (12. No. lu seminer salonu (s. 12)
(Ayrıca umumî konferanlar)
II- İslamda devlet idaresi tarihi (Halife Ali ve Emeviler devri) Salı 17-18 (10 nolu anfi)
III- Kur'an tefsiri üzerine bazı meseleler
Cuma 17-18 (10. nolu anfi)
- Kemal Kuşçu :** Türk edebî diline ve tarih kitaplarına girmiş olan arabî tabir ve cümlelerin izahı
Pazartesi 13-14 (7. nolu asfi)
Perşembe 14-15 (12 nolu seminer)
- Dr. Mahmut Alukay :** Rusça dersleri.
Salı 16-17 (307. nolu salon)
Perşembe 15-16 (307 nolu salon)
Cuma 15-16 („ „ „)

Polat Turfani :

Çince dersleri.

Pazartesi 14-15 (307. nolu salon)

Çarşamba 12-14 („ „ „

Cuma 14-15 („ „ „

* * *

Ek No. 4 :

**UMUMİ TÜRK VE ASYA TARİHİ KÜTÜPHANESİNİN
1962 DEKİ DURUMU :**

Kütüphane 1951 Müsteşirler Kongresinden kalan kitaplarla kurulmaya başlamış 20.VIII.1950 da 1042 isim ve 1402 cildten ibaret iken bugün 2873 kitap ismi ve 3344 cildten ibaret bulunmaktadır. Mecmualar buna dahil değildir. Lisan itibariyle kitapların bölümü, kitap adedi itibariyle ve parantez içinde de cild itibariyle sayısı şudur :

Rusça 920 (1032), Çince 1336 (1353), Moğolça 23 (23), Hindçe 28 (28), İngilizce 322 (434), Ukraynca 13 (13), Urduça 6 (8), İtalyanca 1 (1), Voğulça 1 (1), Yunanca 2 (2), Lâtinçe 2 (2), Almanca 116 (157), Arapça 2 (7), Kırgızça 2 (2), Uygur-Kaşgar 8 (9), Türkmençe 6 (6), Tatarça 7 (7), Karakalpakça 2 (3), Azeri 10 (10), Çagatayca 4 (4), Kazakça 29 (31), Özbekçe 8 (8), Orhun türkçe 2 (2), Sogdça 3 (3), Tacikçe 10 (10), Tuva türkçe 1 (1), Leh'çe 5 (5), Tibetçe 2 (2), Başkurtça 3 (5), Toharca 4 (4), Saka-Hoten dili 3 (4), Afganca 2 (2), Yugoslavça 5 (5), Osetinçe 1 (1), Ermenice 5 (6), Gürcüce 2 (3).

Kitaplar meyanında «Büyük Sovyet Ansiklopedisi» yeni neşri (58 cilt). Almanca «Brockhaus Ansiklopedisi» vardır (17 cilt). Kütüphanemizde Türk lehçelerine ait lûgat kitapları malûm bir koleksiyon teşkil etmektedir ve bunları tamamlamaya çalışıyoruz. Kütüphanemizde kitap adedi, 1962-1966 seneleri arasında gelen hediyelerle, çok artmıştır. Rusça kitaplara 400, Çincelelere ise 100 cilt ilâve edilmiştir.

Ek No. 5:

**UMUMİ TÜRK VE ASYA TARİHİ KÜRSÜSÜ KÜTÜPHANESİNDE
İHTİSAS KOLLARI LİSTESİ**

1 — Tarihın Umumî Bahisleri, Metodolojisi, Tarih felsefesi,
Kaynak bilgisi.

2 — Türk Tarihine Ait Umumî Eserler ve muhtelif dillerde kaynaklar (rus, çin hariç)

3 — İslâmdan evvelki Türk tarihi, Orta Asya Moğolistan ve Sibirya. İskitler, Hunlar, Gök-Türkler, Uygurlar, hafriyat neticeleri, Hazarlar.

4- Türk-Çin münasebetleri, a) Çin kaynakları, b) Çin tarihi ve muasır hayatı, Çin dili c) Tangut, Tibet. Karakurum, d) Japonya, e) Kore, f) Mançurya, g) Umumiyetle Uzak doğu tarihi ve bahisleri, muasır hayat ve seyahatlar, h) Çin'de islamiyet.

5 — Türk-İran münasebetleri, a) Orta Asya'da İranlılar: aa) Soğdlar, ab) Harzemliler, ac) Tokharlar, ad) Sakalar ve eski Hoten, b) İraniyat, İran dilleri edebiyatı ve kültürü: bb) Eski İran, bc) İslam devri-İran devri Moğollarına kadar-, bd) İran tarihi -XVI. asırdan sonraki devir, be) Muasır İran. c) Kürdler, d) Tacikler, dil ve edebiyatları, Pamir Tacikleri, e) İran, Çin-Türk münasebetleri.

6 -- İslam devri Türkleri, a) Selçuklular v.s. XIII. asra kadar, b) Gazneliler, c) Karahanlılar, d) Harzemşahlılar, e) Bulgarlar, f) Hazarlar, g) Uygurlar.

7 — Moğol devri Türk tarihi-Orta Asya'da, şarki Avrupada ve İran'da XVI. asır başına kadar.

8 — Türkiyenin siyasi ve umumî tarihi.

9 — Umumî Türkiye Orta ve Yakın Şark iktisad tarihi, a) iktisadi tarihin Umumî bahisleri, b) malî bahisler ve vergiler, c) ticaret sanayi, hahılar ve mensucat, d) ziraat, e) İktisadiyata ait umumî serler.

10 — Türkiye'nin kültür hayatı, a) Türkiye'de islâmiyet, b) Türkiye'ye ve Türk ülkelerine yapılan seyahatlar, c) muasır Türkiye, d) Yeni zamanlarda Umumî Türk Tarihi ve Türk millî hareketleri.

11) Güney Asya Mevzuları: a) Hindistan Tarihi, b) Hindistanda Türkler, Babüriler Ordu dili ve edebiyatı, c) Muasır Hind cemiyeti, d)

Pakistan, e) Afganistan, f) Keşmir, g) Burma, Hindi-Çini, Malaya, h) Endonezya, i) Timur, Borneo, Filipinler ve sair Adalar ve Pasifik, j) Güney Doğu Asyanın umumî bahîsleri.

12-) **Orta Asya, Türkistan ve Doğu Türk illerine** şimdiki Cumhuriyetlere ait umumî meseleler: a) Buhara Hanlığı, b) Hive ve Hanlığı, Harezim Ülkesi ve Türkleri, c) Hoka Hanlığı, Muasır Üzbekistan, d) Afganistandaki Türkler, e) Kazak Hanlıkları ve muasır Kazakistan, f) Kırgızlar ve Kırgızistan, g) Türkmenler ve Türkmenistan h) Sibirya Türkleri ve Cumhuriyetleri, i) Kazan Hanlığı, Kazan ve Kazan Türkleri, Tatarlar, j) Başkurtlu ve Başkurdistan, k) Umumiyetle Rusya İslamları bahisleri, l) Doğu Türk ellerinin umumî tavsifleri ve seyahatnameleri. m) Çuvaşlar, onların ve Volga Fin kavimlerinin Cumhuriyetleri. n) Tacikistan ve Tacikler. p) Karakalpaklar ve Karakalpakistan

13 — **Doğu Türkistan**, burada ve Moğolistan'da yapılan hafriyatlar, Şarkî Türkistanın bugünkü hayatı

14 — **Moğol kavimleri**, a) Moğolların kavmî tarihi, etnoğrafyası, din ve kültürü, b) Moğol dili ve edebiyatı, c) 16. cı asırdan zamana kadar Moğolistan, d) Mançu ve Tunguzlar. e) Kalmuklar.

15 — **Kafkasya**: a) Azerbaycan ve Şirvan, Derbend, b) Simalî Kafkasya, c) Dağıstan, ç) Ermenistan, d) Gürcistan, e) Umumî Kafkasya Tarihi ve etnoğrafyası, f) Kāfkasya dilleri.

16 — **Kırım tarihi** ve etnoğrafyası.

17 — **Ön Asya Ülkeleri**: a-) Memlükler, b) Macaristan, c) Irak, ç) Hicaz, d) Ürdün ve bu Ülkelerdeki Türkler.

19 — **Rusya**: a) Türk-Slav ve Türkiye ve Rusya münasebetleri, b) Türk tarihine dair Rusça kaynaklar, c) Rusya tarihi, Rusyanın muasır hayatı, d) Ukranya tarihi, dili ve kültürü- e) Asyada ve Çinde Ruslar, f) Sibirya bahisleri, g) Rus Kazakları, h) Beleruşlar. ha) Rusyada İslamiyet, İ) Münih ve sair yerlerde kurulan Rusya tetkiki enstitülerinin müteferrik neşriyatı.

20 — **Türk tarihine dair Latince ve grekçe kaynaklar**, Helen, Aleksanlar, Roma ve Bizans tarihi. Bizans - İslam ve Bizans - Türk münasebetleri.

21 — **Türk tarihine dair Ermenice, Gürcüce, Süryani ve İbrani kaynaklar**.

22 — **Türk medeniyeti** b) İdare sistemleri. c) Feodalizm d) Türk sanatı ve mimarî sanat tarihi, e) Türklerde harp sanatı, silahlar Türkiyenin askerî tarihi

23 — Türk dili ve edebiyatı, destanlar, folklor, tiyatro, musiki Ural-Altay dilleri bahisleri ve umumî lisanîyat bahisleri, aa) Eski Türk dilleri, yazıtlar. ab) Uygur dili, b) İlk İslam Türk edebiyatı ve Çağatayca, c) Özbek, d) Kazak dili, e) Kırgızcanın yeniçerilerle münasebeti f) Selçuk ve eski Osmanlı eserleri, g) Türkiye edebiyatı, h) Azeri ve İran Türk şiveleri, k) Kırım ve Şimali Kafkasya Türk şiveleri, Noğayca Balka, Kumuk, şiveleri.) Kazan Tatar dili ve edebiyatı, m) Başkurt şivesi n-Çavuş şivesi, p) Altay Türk lehçeleri, r) Karakalpaklar, s) Türkmenler, t) Doğu Türkistan şiveleri, Tarançi, Kaşgar lehçeleri, Sarı Uygurlar ve Sololar.

24 — Türk içtimai Hayatı ve etnografiyesi: a) Türk etnoğrafiyesi, b) Türk Anterfolojisi, c) Türk hukuku ve diğer hukukî bahisler d) Ev, çadır, ve bunlarla ilgili mevzular, e) Türk dini, Şamanizm, Yesevilik, Bektaşilik. Türklerde Şiilik ve diğer mezhepler, f) Posta, Yam teşkilâtı, Yollar, g) Türklerde içtimai teşkilat, Esnaf teşkilatı, h) Spor, Oyun, Danslar, Eğlence, musiki.

25 — Türk illerinde arkeolojik tetkikat epigrafi ve ilmi seyahat kitapları.

26 — Lûgat kitapları, Ansiklopediler, Kataloglar ve Müracaat kitapları,

27 — Atlaslar, Haritalar, Türkiyenin ve Türk illerinin coğrafyası

28 — Mecmualar, Salnameler.

29 — a) Kongreler ve zabıtlar, b) Armağanlar.

30 — Orientalizm (Şarkiyat) ve umumî Şark meseleleri ve Şark kültürüne ait eserler.

31 — Orta ve Yakın Şarka, İslamiyata ve İslam alemine ait umumî eserler.

32 — a) El yazmaları, b) Fotoğraflar, c) Filimler,

33 — Asya-Avrupa ve Afrika İslam milletleri arası siyâsî ve medenî münasebetleri, a) Haçlılar, b) Umumî Asya meseleleri, c) Afrika kavimleri ve Mısır.

34 — Milletler arası münasebetler (tarihte ve bugün).

35 — Enstitüler, Akademiler, Üniversiteler ve ilmî cemiyetler ve neşriyat.

36 —

37 —

38 — İslam tarihi, kültürü, İslam mezhepleri.

39 — **Umumî tarih**, a) umumi tarihi kadim, b) Sumerler ve Hititler, c) Babil ve Asuriler, d) İsrail, e) Mısır v.s. f) Avrupa kavimleri tarihi, g) Amerika.

40 — **Coğrafya**, a) Umumî ve Ükelere göre tarihi coğrafya, b) umumî seyahat kitapları, c) Ayri şehirler tarihi.

41 — **Kronoloji, Meskûkât, Ölçüler, metroloji.**

42 — **Medeniyet ve ilimler** : a) Umumi medeniyet teknik ve sanayi, b) İlimler tarihi ve Türk ilimleri tarihi, c) umumi filoloji, Fin ve Uygur dilleri, d) Garp ülkelerinin çeşitli sahalarına ait eserler.

43 — **Dinler**, a) Edyan tarihi, b) Budizm, c) Maniheizm, d) Hristiyanlık, e) Zerdüş mezhebine ait eserler, f) Müşerilik, g) Bahâilik ve Ahmedilik gibi islamiyetten çıkan mezhepler.

Ek No. 6 :

**UMUMÎ TÜRK VE ASYA TARİHİ KÜTÜPHANESİNDE
MEVCUT MECMUALARIN LİSTESİ**

- Anıt, Konya* (1 D 1)
Asia Major, Leipzig (1 D 38)
Asian Review, London (3 D 24)
Asiatic Review, London (2 D 10)
Tam koleksiyon.
Belarussian Review, Munich (3 D 15)
Bulletin of the Institute for the study of the USSR, Munich (3 D 23)
Bulletin de l'ecole Française d'extrême-Orient, Paris (2 D 16)
Caucasian Review, München (2. D 22)
Toung PAO- İngilizce (2. D. 35)
Etnoloji Dergisi - Çince (2. D. 36)
Bugünkü Dünya - Çince (2. D. 37)
Kültür ve Tedrisat - Çince (2. D. 38)
Merkez Gazetesi - Çince (2. 4. 39)
Aikalauskirja Journal, Helsinki
Central Asiatic Journal, Wiesbaden (3 D 11) koleksiyon
Central Asian Review, London (2 D. 12) koleksiyon.
Comparative Studies in Society and History, Netherlands (1 D. 51) kolek.
Dergi, München (3 D. 19) koleksiyon
Die Welt als Geschichte, Münster (4 D. 12) koleksiyon
Die Welt des Orients, (3 D. 7)
Göttingen
Diogene, Paris (1, D. 14)
Kratkiye Soobşçenya Enstituta Entnoğrafi, Moskova (2. D. 4)
Istoriçeski Zapiski, Moskova (1 D 6)
Memoires de la Société Finn-Ougrioane, Helsinki (D, 14)
Millî Türkistan, Düsseldorf (3 D 25)
Şark musiki Mecmuası, İstanbul (1 D. 59)
Prilozi, Sarajevo (1 D. 18)
Problems of the peoples of the USSR, München (3 D. 18)
Przegad Orientalistyczny, Warszawa (3 D. 8)
Rornik Orientalistyczny, Warszawa-Krakow (3 D. 3)
Ruskiy istoriceskiy Jurnal, Moskova (3 D 3)
Saeculum, München (2 D. 14) koleksiyon
Sinologica, Bazel (3 D 3) koleksiyon
Studies on the Soviet Union, München (3 D 13)
South East Asian History, Singapore (1 D 65)
Sovyetskaya Arxeologiya, Moskova (2 D. 33)
Sovyetskaya Etnografiya, Moskova (2 D. 33)
Tung-pao, Leiden (1 D. 45)
Turudy Instituta Istoriy arkeologiy i etnografii Akademiyi Nauk Kazakskoy Respubliki Alma Ata Frunze (1 D. 62)
Trudy Institut Istoriyi... Kirgizkoy

- İş ve Düşünce*, İstanbul (2 D. 4) *Akademiği* (1 D. 60)
Izvestiya otdeleñniye Litaratua, *Uçenya Zapiski İstituta Vostakov-*
Yazyka Akademii Nauk USSR, *edeniya*, Moskova (3 D. 1)
 Moskova (2 D. 28) *United Asia*, Bombay (3 D. 21)
Journal of the Royal Central Asi- *Ural-Altaysche Jahrbücher*, Wisba-
atic Society, London (1 D. 11) kol-
 leksiyon *Ukraynski Zbirnik*, München (3 D 27)
Journal of Oriental studies (1 D. 17) *Beleruski Zbirnik*, München (1 D 20)
Kratkiye soobşçenniye dakloda o *Vestnik Drevney İstori*, Moskova
polevyx rabotax İstituta materyal- (1 D. 22).
noy Kulturey (D 8) *Voprosi İstori*, München
Mecelle al-şu'un al-Sovyetiye, Mü- (1 D. 14)
 nich (3D. 14)

Ek No. 7:

1962-63 te VERİLEN MEZUNİYET TEZLERİ:

- 1 — Halit Salman, “Osmanlı-Kırım münasebetleri” 2 — İsenbike Togan, “Yüan hanedanının Çin'den Moğolistan'a dönüşüne kadarki tarihi”. 3 — Gülçin Çandarlıoğlu, “Kubilay Kaan-Olcay Temur Kaan devirlerinde Japon-Moğol münasebetleri”. 4 — İzzeddin Minâreci, “Radlof'un Sibirya'dan kitabında münderic tarihî ve etnografik malûmatın tahlîli”. 5 — Mizyal Karaçam, “Çinlilerce esir edilen Doğu Türkistan prensesi Dilşad Şiang-Fei hanım ve Pekin camüindeki türkçe kitâbe”. 6 — Nurtaç Yengül' “Kaydu Han ve oğulları”. 7 — Yüksel Üstündağ, “Timur'dan önceki Çağatay Hanları”. 8 — İsmail Çürüksu, “Çağrı Bey'in Hayatı ve Batı Seferi”. 9 — Zafer Talu, “Osmanlı ve Kırım kaynaklarına göre XVI. asırda Kazan Hanlığı”. 10 — Hamza Ilgaz, “Plano Karpini seyahatnamesinin tahlîli”. 11 — Burhan Yazgaç, “Ebül Gazi Bahadır Han'ın hayatı ve eserleri”. 12 — Gülen Sevük, “Ali Suavi'nin Hîva kitabının ve haritasının tetkiki ve kaynaklarının tesbiti”. 13 — Süveydâ Tokses, “Şimalî Kafkasya'nın XIX. asır başından bugüne kadarki tarihi, Kabardı-Balkar Cumhuriyeti”. 14 — Günay Demiröz, “Türkler arasında İslâmîyetin yayılışı”. 15 — Cahit Yarış, “Ali Ekber Hitâi seyahatnâmesine göre Çin ve Orta Asya'nın vaziyeti”. 16 — Dinçer Öztürk, XVI-XVIII. asırlarda Kaşgar-Çağatay Hanları, “Bulal al-val tarihine göre”. 17 — Şakir Sertiş, “Kumuk ve diğer Dağıstan Türkleri tarihi”. 18 — Erol Baki, “Karahanlıların Karahıtay istilâsından sonraki devri”. 19 — Tuncay Göynü, “Rusca kaynaklarına göre, XIX. asırda Azerbaycan”. 20 — Remzi Gücü, *Klavico seyahatnâmesinin tahlîli*, Rusça Sreznovski neşrine göre”. 21 — İbrahim Şantalar,

Muhammed Giray ve İslâm Giray devri, (1576-1538), 22 — Altan Deliorman, XIX. asırda Balkanlarda ve Kırimda Türk kültürü ve Türkçe neşriyat". 23 — Sevgi Mîman, Alexandr Burnes'in Buhara seyahatnâmesi". 24 — Nurhan Tolon, Nahcövânî'nin Destur el-Kâtibine göre Azerbaycan'da İlhanlılar devleti teşkilâtı 25 — Nermin Tekcan, Ziya Gökalp'in Türk tarihi ve içtimaiyatına ait eserlerinin tahlili 26 — Sıdika Dinçer, Nakşibendilik 27 — Ayten Çatık, Abbas Kulu Han Bakuhan'ın Azerbaycan ve Dağıstan'ın XVI. asırdan sonraki tarihlerine dair verdiği malûmatın tahlili 28 — Meral Şenalp, Yadrıntsef'in Sibirya Türkleri ve kültürlerine ait yazıları 29 — Tülây Duran, Şeyh Şâmil'in hayatına ve müridizme dair Sovyet neşriyatının tahlili 30 — Suat Çataloğlu, Babürlülere Evrenzib'in hayatı 31 — Saniye Giridli, Ahmed Remzi Efendinin Viyana vâ Rusya seferine dair hatıratı 32 — Mualla Kalaycıoğlu, Vamberg'nin Orta Asya seyahatin türkçe ve rusça neşirlerinin ve Esquisse'nin almancasının karşılaştırılması ve bu müstesrikin Türk tarihine dair bu iki eserde beliren nazarı 33 — Dursun Seval, Orta Asya'da arap fütuhâtı 34 — Metin Aycanlı, Nadir Şah'ın Hind seferi ve hayatının son devri 35 — Selahattin Koçyiğit, Sultan Sencer'e karşı Oğuz isyanı ve bu münasebetle farsça şiirlerin tahlili 36 — Mehmed Saray, XX. asırda Orta Asya'da Rus, Çin ve İngiliz rekabeti 37 — Piraye Kuyumcu, Babürlülere Ekber Şah'ın hayatı ve dinî düşünceleri 38 — Enver Konukçu, Bolu bölgesi Türkmen kabîleleri ve onlarda göçebe an'anelerinin kalıntıları 40 — Ö. Vasfi Yüksel, Eviya Çelebi'nin Kırim ve Dağıstan'a ait bahislerinin tahlili ve Demimarkalı Natuz'un eseriyle karşılaştırılması 41 — Deniz Akman, Hulagu ile Gazan Han arasında İlhanlı devletinin durumu 42 — Mahmud Kalav, 1525-1558 arasında Harezmi Şibânîleri 43 — Oğuz Z. Sezen, Maverâünnehir'de Şiban Özbek Hanları 44 — Ufuk Acarbay, Timur ve oğulları zamanında Azerbaycandan Orta Asya ve Hindistan'a getirilen san'atkârlar ve eserleri 45 — Erhan Aktaş, R. Grousset'nin Cengiz Han'a ait yazılarının kendi kaynakları ve göremedikleri ile mukayese ve tahlili 46 — Şerif Işıklar, Ahmed Yesevî ve ilk halifeleri 47 — Güngör Tekeş, Cemal ve Enver Paşaların Orta Asya faaliyetleri hakkında Prof. Rustov'un topladığı malûmatın diğer kaynaklarla mukayesesi 48 — Niyazi İplikçioğlu, Mısır memlûklerine dair Rıza Nur'un eserinin tahlili ve Quatremère ile karşılaştırılması 49 — Ali Osman Kılıçarslan, Altınordu Hanlarının 1550 senesine kadarki tarihi 50 — Tayyar Dabbağ, İlhanîler devrinde Meraga rahadhanesi çevresinde yetişen bilginler ve eserleri 51 — Sabahaddin Yüksel, Divan Lûgat'it-Türk'e göre XI. yüzyılın ilk yarısında Asya coğrafyası 52 — Güler Üngeldi, Mahmud Kâş-

gari'ye göre, XI. asırda Türk illeri ve kavimleri 53 — Erkan Abasıoğlu, *Gazzavî ve diğer Irak âlimlerinin eserlerine göre Irak Türkleri* 54 — Firuze Özerinç, *Uluğ Beyin hayatı ve Dört Ulus kitabının mukaddimesinin tahlili* 55 — Osman Nalbantoğlu, *Yusuf Akçora'nun hayatı, eserleri ve tarih görüşü* 56 — Güler Gül, *Hive'da Yadiğâr Şibânîlerinin 1643'e kadarki tarihi* 57 — Uğur Azaklı, *Kaçar Nasreddin Şah'ın Avrupa seyahatlerinin fransızca ve farsçalarının mukayesesi* 58 — Mehmed Bozbeğ, *Mahmud Kâşgari'de Türk medenî ve içtimâî hayatını ifade eden kelimelerin tesbiti ve izahı* 60 — Meral Karadeniz, *Amerikalı Mac Gahan'ın Hive seyahatnâmesinin türkçe Basiret neşrinde bulunmayan kısımları* 61 — Hakkı Kaval, *Azerbaycanlı Mirza Talib'in 1800'de Hindistan'dan İngiltere'ye yaptığı seyahatin tahlili* 62 — Üstün Gürtuna, *Kansu ve Beşbalık Uygurlarının siyasî hayatı* 63 — Nusret Karabulut, *Schyler'in Türkistan istilâsına ait eserlerinin türkçe Basiret neşrinde girmeyen kısımları* 64 — Ruhi Çapkınca, *Göktürk-Sasanî münasebeti* 65 — Engin Kansav, *Dede Korkut'da kadın* 66 — Hasan Onmuş, *XVI. yüzyılda Kazan Astrahan ve Kırım Hanlıklarının münasebetleri* 67 — Ümran Kınıkarslan, *Rıza Nur'un Türk tarihini anlayışı* 68 — Ümit Serdar, *XV ve XVI. asırlarda Bektaşilik ve Hurufîlik* 69 — Fehmi Hakverdi, *1511-1551 seneleri arasında Kırım Hanlığı* 70 — Kadir Kabadayı, *Timur-Toktamış mücadelesi* 71 — Sebat Vural, *Oniki hayvan adıyla Türk mücel takvimi* 72 — Süleyman Özdemir, *Timur'un Gürcü ve Ermeni seferi* 73 — Abdülkadir Göktepe, *Hulagu Han'ın eserleri* 74 — Uğur Azaklı, *Temur-Ahmet Calayır münasebetleri* 75 — Cüneyd Yatağanbaba, *Acıpayam ovasında Oğuz izleri*.

UMUMÎ TÜRK'TARİHİ KÜRSÜSÜNDE HAZIRLANMAKTA OLAN
DOKTORA TEZLERİ :

- 1 — Mustafa Kafalı, *Ötemiş Hacı'ya göre Altınordu tarihi*,
- 2 — Fatma Han Ta-Cung, *Çin kaynaklarına göre Sübidey Noyan ve Mukalı Noyan*,
- 3 — Polat Turfanî, *Doğu Türkistan'ın Yakup Bey'den sonraki siyasî hayatı*,
- 4 — Yusuf Ziya Kavakçı, *Karahanlılar devrinde Maverâünnehir'de İslâm hukuku üzerinde çalışmalar*,
- 5 — Hüseyin Aliyari, *İran kaynaklarına göre Azerbaycan Atabeglerinin tarihi*.
- 6 — Gülçin Çandarlıoğlu, *IX-X. asırlarda Sacu Kansu-Kukenor muntıkalarındaki Türklerin siyasî hayatı*. (Çin, İslâm ve Hoten kayıtlarını ve bu sahada Joponya'da yapılan çalışmaları değerlendirmek üzere).

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE:

Umumî Türk Tarihi Kürsüsü 1939'dan beri (25 sene evvel) tek asistanla idare edildi, halbuki 1953 te başlayıp bu kürsüye İslam, Çince, Rusça ve bir aralık Hindoloji dersleri de tahmil edilerek fiilen "Umumî Türk ve Asya tarihi Kürsüsü" olmuştu. Ancak 1961 de ikinci bir asistanlık verdiler. Fakültemiz Profesörler Kurulunun 11 Mayıs 1961 oturumunda kürsümüzün müstakbel on senede ne şekilde genişleyeceğine dair bir program verildi; bunda 2 profesörlük, 4 doçentlik, 9 asistan, 2 uzman ve 1 kütüphane memuru istendi. Fakat Kurulun 1 Aralık 1961 oturumunda bu programların gelecek on sene zarfında tahakkuku meselesi konuşulurken kürsümüze hiç bir şey verilmedi.

İslam Araştırmaları Enstitüsü 1953 te kurulmuştur. Daha Tahsin Banguoğlu vekil iken bu Enstitüye bir profesörlük, bir doçentlik ve iki asistanlık Meclis tarafından verilmişti. Sonradan bu profesörlüğü ve iki asistanlıktan birini bizden gûya "emanet" olarak aldılar. İslam Enstitüsü 13 senedir tek bir asistanlıkla idare ediliyor. Prof. Vahid Turhan dekan iken bu tek asistanlığı da bizden almak istemiştir.

Fakülte Kurulunun 11 Mayıs 1961 oturumunda kürsüler ve enstitüler için onar senelik faaliyet programı kabul olunurken Enstitü de bir program sundu. Bu programa uygun olarak Fakülte Kurulunun 1 Ocak 1963 oturumunda İslamoloji için Enstitü ile muvazi olarak "İslam ilimleri ve medeniyeti kürsüsü" kurmak kararlaştırılıp tüzüğü de kabul olundu. Bu kürsü 1) İslam akideleri, 2) İslam siyasî tarihi 3) dinler ve İslam dini ve mezhepleri tarihi, 5) İslam ilimleri ve din dışı ilimleri tarihi, İslamiyet sahasında araştırma metodolojisi, 5) Muasir İslam milletlerinin yaşıyan kültür hayatı olmak üzere dört beş dersten ibaret olacağından bununla mütenasip miktarda profesörlük, doçentlik ve on kadar asistan istenmişti. Fakat 1964 1 Aralık Fakülte Kurulu oturumunda umumî Türk tarihi Kürsüsünün istediklerinden hiç birisi geçmediği gibi, "İslam ilimleri ve medeniyeti Kürsüsü" için istenilen kadro da bu kürsünün daha Senatoda olduğu söylenerek kabul olunmadı. Derken üniversite senatosu 9 gün sonra 9 Ocak 1964 oturumunda bu kürsü projesini "Senato böyle bir kürsünün kurulmasına lüzum görmemiştir" mealinde bir karar kabul etti. Bununla Fakültemizde İslam araştırmaları ve tedrisatı için eleman yetiştirmek meselesi ve ümitler suya düşmüştür.

Üniversitemizde İslâm bilgileri verilmedikçe ne millî edebiyatımız ne de tarihimiz ve ne de İslam felsefesi yolunda orijinal etüdler yapmak mümkün olmayacağı ancak batı dillerinden tercüme yolu tutula-

cağı gün gibi aşikârdır. Bu işlerin neye yürümediğinin sebeplerini izah etmenin yeri burası değildir. Yalnız Fakülte Meclisi tahsisatı kürsülere ayrılırken bunlardan birini diğerine tercih etmek, birinin memleketimizin millî ihtiyaçlarına daha da zarurî olduğunu ileri sürmek yoluna da giremez.

Bu 1966 senesi bütçe taslağı isteklerimiz geçmeyince Fakülte Dekanlığına vaziyetin anormallliğini belirterek dilekçeler yazıp verdim. Şimdi bunların bir hulasasını çıkartıyor makamınıza sunuyor ve böylece Umumî Türk Tarihi Kürsüsünün bu sene 571 talebesi olduğunu, bundan Prof. Kafesoğlunun verdiklerinden başka yalnız benim kendi tarafımdan 78 talebeye mezuniyet tez ve doktora tez mevzuları verildiği İngiltere Üniversitelerinde bir profesör 7 yahut 8 tane tezli talebe ve tezleri üzerinde çalışabildiği ve asistanları da bulunduğu halde benim tek başıma 78 teze başa çıkmamın imkânsızlığını belirttim. Bu halin ben tekaüt olduktan sonra da aynı vehameti muhafaza edeceği aşikârdır. Diğer taraftan 1951 de İstanbulda toplanan Beynelmilel Müsteşrikler Kongresi ve 1964 başında Yeni Delhida toplanan 26. Kongre Ünitelerimize ağır yükler tahmil etmişti. "Türk Kültürü Elkitabı" işini bizim kürsü ve Enstitümüz, keza Sanat tarihi Kürsüsü yapmak mecburiyetindedir. Bereket versin son senelerde yanımızda çok ümit veren talebelerimiz yetişmektedir. Bunlardan bir kaçı bu sene mezun olacaklardır. Elde hiç bir münhal olmadığından bunları kürsümüz işlerine ve ilmî mesai ve araştırmalara celb edemeyeceğiz. Bunların arasında bugün çince, rusça, arapça ve farsça öğrenenler vardır, Bu yüzden bu sene için Umumî Türk ve Asya tarihi Kürsüsüne 3 asistanlık İslam Araştırmaları Enstitüsü için 2 asistan ve 1 profesörlük ve bir kütüphane memuru kadrosunun verilmesini rica ederim.

Diğer taraftan Umumî Türk tarihi kürsüsüne kitaplar ve okutma araçları satın almak için senede 1000 lira kadar; İslam Araştırmaları Enstitüsü için de kitap satın alma ve büro giderleri için 15000 lira kadar tahsisat verilmektedir. Halbuki 1953 senesinden beri Umumî Türk ve Asya tarihi Kütüphanesi için her sene 41 ihtisas mecmuası İslam Araştırma Enstitüsü kütüphanesine 94 ihtisas mecmuası, bir de Mısır, İran ve Pakistandan birer günlük gazete getirilmekte idi. Şimdi üç senedir kitap ve mecmua masrafları ancak "büro giderleri" arasında ve son derecede kifayetsiz verilmekte olduğundan umumî Türk tarihi kütüphanesine ancak iki tane, İslam Araştırmaları Enstitüsüne de meccanen gönderilen 7 tane mecmua gelmektedir. Kitap ise hemen hiç alamıyoruz. Bu yüzden gerek kürsü ve gerekse Enstitü ilim yolundaki

yeni ilerlemeleri hiç takib edememektedir. Bilhassa Amerikada 56 seneden beri çıkmakta olan "The Muslim World" dergisini ve Sovyet Rusya Türk Cumhuriyetlerinin ilim akademileri ve üniversiteleri yayınlarını hiç takib edememekteyiz. Halbuki ihtisas mecmualarının son üç senede kaçırdığımız nüshalarını da tedarik etmek mecburiyetindeyiz. Bu yüzden biz bu sene bütçesinde Umumî Türk tarihi Kütüphanesi için kitap parası olarak 20.000 lira, ihtisas mecmuaları aboneleri için 12000 lira; İslam Araştırmaları Enstitüsü için kitap satın almak üzere 25000 lira ve ihtisas mecmuaları tedariki için 15000 lira tahsisat ayrılmasını rica ediyoruz.

Umumî Türk ve Asya Tarihi Kürsüsü başkanı
ve İslâm Araştırmaları Enstitüsü Müdürü

Zeki Velidi Togan

(18 - XII - 1965)

***

Résumé de l'activité

Prof. Dr. M. Hamidullah

La première année, (1954) on avait demandé de faire des conférences trois fois par semaine et chaque fois pendant deux heures. Les sujets concernaient le Quran, le Hadith et et le Fiqh. Quant au Quran, on parla d'abord de la methode pour les études du Quran, puis la codification du Quran. Ensuite on choisit pour chaque jour quelque problème pour expliquer l'enseinemet du Quran à ce sujet. Ainsi les horaires de la prière, dans les pays normaux et anormaux; la bataille de Handaq, la trêve de Hudaibiya, Ilâf ou rapports commerciaux internationaux; le budged de l'Etat. De même les traductions du Quran, l'Institut du Quran à Munich etc. Pour le hadith, on expliqua l'étendu du sujet: les sciences du Hadith, puis le problème de la conservation du Hadith, les originaux des lettres du Prophète, le discours du Prophète lors du dernier pèlerinage, les administrations du temps du Prophète, comme justice, éducation nationale, finance, les femmes du Prophète etc. Pour le Fiqh on donna d'abord l'histoire du droit musulman, le problème de l'influence du droit romain, traitement des non-Musulmans comme sujet droit international public et privé chez les Musulmans. On connaît bien les capitulations en faveur des non-Musulmans en Turquie, mais on connaît mal les capitulations en faveur des musulmans dans les Etats non-islamiques, chose dont on parla dans un cours particulier. Et ainsi de suite.

Monsieur Fuad Sezgin fut l'interprète pendant les premières années. M. Kemal Kuşcu, Nihad Keklik et Salih Tuğ ont aussi rendu ce service, entre autres personnes moins régulièrement.

Les années suivants (1960-62) on choisit comme thème la femme au temps du Prophète, y compris l'histoire du mariage du Prophète avec Hz. Zeynep qui est un sujet favori des polémistes.

Dernières années (1963-4) on choisit comme thème la philosophie du droit musulman dans ses différents aspects, sens du droit, philosophie des diverses lois, la notion du commandement et de l'interdiction en droit.

De telles causeries s'accomplissaient dans un seul semestre. Puis on choisit des thèmes exigeant plusieurs années pour épuiser. Ainsi l'histoire du droit constitutionnel en Islam qui dure déjà depuis une dizaine d'années et n'est pas encore terminée. On commença, comme arrière-plan, par la façon du gouvernement en Arabie pré-islamique, puis l'époque du Prophète, ensuite chaque année un calife: Abū Bakr, 'Umar, 'Uthmān, 'Alī, Mu'āwiya, Yazīd, Ibn-az-Zubair/Marwān, 'Abd al-Malik, Walīd, Sulaimān, 'Umar ibn 'Abd al-Azīz. On est encore là. On n'y parla que de la constitution, en se basant surtout des documents officiels de l'époque.

Une autre série de conférence (Commence 1963) est «la religion comparée». On y a parlé des antiques religions en Babylonie, en Egypte, en Europe préchrétienne etc. De même le Brahmanisme, le Jainisme, le Bouddhisme et le sikhisme (en Inde), le Taoisme, Confucianisme (en Chine), le Chintoisme (au Japon), le Magisme et le Manichéisme (en Iran).

Comme devoir supplémentaire, il a fallu faire des causeries pour les étudiants de Umumi Türk Tarihi (Histoire General des Turks). Ce fut surtout l'aspect culturel de l'histoire turque dont on s'est occupé ici. La religion, la contribution aux sciences historique à la culture etc. sont des thèmes principaux. Il a souvent fallu des causeries spéciales pour répondre aux questions des étudiants, comme le califat, le laïcisme, les impôts agricoles, le voile, la polygamie, la langue de la prière, l'esclavage et ainsi de suite, et tout selon les notions islamiques. Il va de soit que si la raison d'être de la loi islamique n'est pas exposée, on n'est pas prêt à admettre le bien-fondé de la conception islamique du problème.

Avec la permission de l'Université d'Istanbul, on fit une fois deux conférences à Ankara, İlahiyat fakültesi (1963-4): 1° Codification du

hadith au temps du Prophète. 2° Influence du droit romain su le droit musulman. Les deux conférences ont paru plus tard dans le journal de la faculté. (Traduites par M. Danişment).

De même une année Ankara a invité de travailler en même temps qu'à Istanbul. On autorisa ne faire 4 causeries de suite le même jour chaque semaine. Il fallait faire la navette pendant tout le semestre. Il s'agissait des cours de Fiqh : Constitution de la Cité-Etat de Médine (qui est la première constitution écrite dans l'histoire mondiale), budget de l'Etat au temps du Prophète, création par les Musulmans d'une nouvelle science juridique qu'est Usûl al-fiqh, etc. En marge du fiqh, il y eut aussi des causeries sur les aspects du Quran, et du hadith. (Traduit par Esat Kılıçer).

En dehors de cette activité éducationnelle, on peut signaler la célébration (avec exposition des MSS) des anniversaires de Abū Ḥanīfa al Dīnawarī (1962-63) et de Chams al-Aimma al-Sarakhsī (1963-64).

La découverte des MSS comme le Sunan de Sa'īd ibn Mansūr, le-Şarh Cāmi' Şağīr de Sarakhsī, et l'édition des MSS comme kitāb-al Zakhair wa't-tuhaf de Qadi ar-Rachid, al-mu'tamad d'al-Basri en particulier sont à signaler. D'autres sont sous presse ou en préparation.

* * *

UMUMİ TÜRK TARİHİ TALEBELERİNE 1964 DE BAŞLAYIP 8 SÖMES- TREDE ÖĞRENMELEİ MECBURİ OLAN İSLÂMİ BİLGİLER

Hazreti Peygamberin hayatının hūlasası. Dört halife ve eshab.

İslamiyetin esas talimatı. Kur'an. Tefsir. Hadis ilimlerinin tarifi ve ıstılahları. 10 kısa surenin ve 100 kısa hadisın türkçeleri. Altı kitap ve müellifleri. İslamiyetin hayat anlayışı. Melekler. Münezzel kitaplar. Kur'anda ve hadiste zikredilen paygamberler, bunların Tevrat ve İncildeki isimleri, takriben devirleri.

Gelecek hayata ait İslamiyetin öğrettikleri. İnsanın iradesi. Kader.

Namaz ve namazlar Bunlara aid ıstılahlar. Namazlarda okunan ayet ve duaların türkçeleri. Kible. Vudu. Oruç ve ıstılahları. Hac ve ıstılahları. Zekât ve ıstılahları.

Tasavvufa ait bilgi, tasavvufun en maruf ıstılahları. Büyük sufilerin hayat tarihleri ve memleketleri. Tarikatlere ait tanıtıcı kısa malûmat.

İslâmın ahlâk sistemi. İyi ve kötü ahlâkın isimleri ve kısa tarifleri

İslâmda siyasi sistem. İmamet. 12 imam. Hilafet bu yolda çekişmeler. Bunun Türkiyeye gelişi ve lağvi "Saltanat" mefhumu, bilhassa Selçukilerde. İslâmın büyük siyasi şahsiyetlerinin hayat tarihleri.

İslâm hukuku. İslamda tatbik olunan anayasaların esas maddeleri. Hükuk usulü. Mali konular. Beytülmal. Dinî vergiler. Veraset ve vasiyet.

İslâmda kadınların vasiyeti. Evlilik hayatı. Validenin hukuku. İslâmda içtimai hayat tabirleri. Şark şehir hayatına islâmiyetin verdiği özellikler ve ıstılahları.

İslâmda ilim, din, tarih coğrafya ve tabii ilimlerde meşhur olan islâm âlimlerinin hayat (doğum ve vefat tarihleri), mensup oldukları memleketter (İslâm devlet adamları ve âlimlerin hayat tarihi için Short Encyclopedia of Islam; Brockelmann, GAL; Storey, PL gibi el kitaplarından alınabilir).

İslâm milletleri sanatlarının islamiyata has cihetleri ve motifleri, bunların ıstılahları. Mescid, Cami, medrese ve tekkelerin tipleri ve bunlara ait ıstılahlar. Mezarlar, türbelere ait ıstılahlar.

İslâm tarihinin ana hatları, meşhur sülalelerin en maruf simaları. Arabistan, Afrika, Mısır, Endülüs, İran ve Hindistanda ve Ortaasyada yaşamış olan İslam devletlerini 4-5 asırlık en kısa tarihleri ve paytahtları.

Müslümanların günlük hayatları. Doğum, izdivaç, ölüm. Yiyecek ve içecek, helal, haram ve mübah maddeler. Hastalık, iyadât adabı, cenaze defn adabı.

İslamda bayramlar. Kandil günleri. Mevlid.

İslam kameri takvimi. Milâdî ile mukayesesi. Mukaabele levhalarından istifade usulü. Ebced tarihleri.

Garpta İslamiyete ait neşrolunan en maruf eserlerden 5-10 tanesi ve müellifleri. Gayrimüslim ülkelerde İslamiyete ve Müslümanlara karşı tarafsızlıkları ile tanınan mümtaz şahsiyetler.